

RUS RESSAM ZAHAROV'UN HATIRALARINDA İSTANBUL

Fatih ÜNAL¹

ÖZET

İvan Zaharov, Petersburglu sıradan bir ressamdır. 19. asır Rus aydın ve elitlerin yurtdışı modasına kapılarak, biraz da olumsuz şartları zorlayarak askeri bir gemide kendisine yer bulur ve 1849 yazında İstanbul'a gelir. İstanbul'a gelişi hayatının dönüm noktasıdır. Çünkü birçok kimseye nasip olmayacak bir fırsatı İstanbul'da yakalayarak dönemin padişahı Abdülmecit tarafından Çırağan Sarayı'nda kabul edilir ve şehzadelerin portrelerini yapmakla vazifelendirilir. Zaharov'un portreleri padişah, devlet adamları ve İstanbul'daki sanat çevreleri tarafından beğenilir ve ilgiyle karşılanır. Yaptığı resimler karşılığında padişahтан yüklü miktarda para ödülü alan Zaharov, bu parayla Yunanistan ve İtalya'ya seyahatler gerçekleştirir. Seyahatlerini tamamlayıp ülkesine döndüğünde artık meşhur bir ressamdır. Zaharov yaklaşık 4-5 ay kaldığı İstanbul'da resim çalışmaları yanı sıra başta Çırağan Sarayı olmak üzere Boğaz'a, Büyükdere'ye, Galata ve Pera (Beyoğlu) ya ait gözlem ve değerlendirmeler yapar. Osmanlı padişahları tarafından huzura kabul edilen ve kendisine resim yaptırılan ilk Rus ressam olması bakımından Zaharov, Rus gezgin sanatkarlar arasında ayrı bir yere sahiptir. Bu çalışmada onun İstanbul'a dair gözlem ve intibaları ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zaharov, Büyükdere, İstanbul, Çırağan, Galata, Pera

CONSTANTINOPLE IN RUSSIAN ARTIST ZAHAROV'S MEMORIES

ABSTRACT

İvan Zaharov was an ordinary artist from Petersburg. Since there was a travelling trend among Russian elite and intellectuals, he had travelled to Constantinople in the summer of 1849 on deck of a navy ship despite his bad financial situation. This had been a turning point for his life. Because Ottoman Sultan Abdalmeddud invited him to Ceragan Palace to paint his children's portraits. Zaharov's portraits drew interest from sultan himself, Ottoman bureaucrats and artists. Zaharov had been paid well for his paintings by Sultan Abdalmeddud and travelled to Greece and Italy with that money. Zaharov had become a famous artist on his return. Besides, Zaharov's painting reflects his memoirs about his days in Constantinople. In those memoirs he wrote his observations on Ceragan Palace, Bosphorus, Buyukdere, Galata and Pera. Ivan Zaharov has an exceptional place among Russian traveller artists because he is the first Russian artist to hold audience in front of Ottoman Sultan and painted portraits of his children. In this study Zaharov's observations and impressions about Constantinople were revealed.

Keywords: Zaharov, Buyukdere, Constantinople, Ceragan, Galata, Pera

GİRİŞ

Siyasi, dini ve iktisadi sebepler dolayısıyla İstanbul, Rusların Bizans döneminden beri hep ilgi odağı oldu. Türkler tarafından fethinden sonra da bu alaka artarak devam etti. Osmanlıların yükselme döneminde İstanbul'da bulunan Ruslar ya siyasi münasebetler kurmak için çarları tarafından gönderilen diplomatlar ya da ticaret maksadıyla Osmanlı ülkesine gelen Rusyalı tüccarlar idi. Bunlara hacı olmak maksadıyla yola çıkanları da ilave etmek gerekir. Çünkü bu maksatla gelenler İstanbul'da Hıristiyanlar için kutsal mekânları ziyaret ettikten sonra Afon (Aynaroz)'u ve ardından Kudüs'ü ziyaret ederek hac vazifelerini yerine getiriyorlardı. Ülkelere döndükten sonra İstanbul'a ve Osmanlı ülkesine dair intibaları hac rehberi mahiyetinde dini temalı olup çok renkli bilgiler sunmasa da Rus kamuoyunda büyük alaka ve ciddi bilgi birikiminin oluşmasını sağlıyordu. İstanbul'a dair Rus yerel matbuatına, tarihi, sosyo-kültürel, etnografik alanlarda Batı dillerinden Rusçaya çevrilen eserleri de ilave etmek gerekir.

Osmanlı-Rus ilişkilerinin arttığı 18 ve 19. asırlarda geçici ya da daimi maksatla İstanbul'a gelen elçilerin raporları her ne kadar siyasi muhtevalı olsa da İstanbul'a ve Osmanlı ülkesi-

ine dair bilgiler de ihtiva ediyordu. 19. asrın başlarından itibaren Rusya'daki siyasi, kültürel ve ekonomik gelişmelere paralel olarak çeşitli meslek gruplarından yurtdışı seyahatlerine çıkanların sayısında patlama yaşandığı görüldü. Siyasi-diplomatik vazifeyle gönderilmiş olanlar dışında ressamlar, din adamları, yazarlar, sanatçılar, bilim adamları, araştırmacılar, sıradan Rus gezginler turistik maksatlarla İstanbul'da görülmeye başladı. Batı dünyasında Bizans mirasına, antik Grek kültürüne alakanın arttığı bu dönemlerde Rusya'dan Avrupa'ya yapılan seyahatlerin güzergâhında İstanbul ve Atina başlıca duraklar haline geldi.

Rusların İstanbul'a ve Türkiye'ye alakasının artmasında hiç şüphesiz Rusya'nın siyasi hedeflerinin rolü büyüktü. 18. asırdan itibaren Rusya'nın yayılmacı politikalarının yönü Karadeniz'e, Kafkaslara, Orta Asya'ya yönelik iken sonraki asırda Balkanlar da buna ilave edildi. İstanbul ve Boğazlar Rusların bu hedeflerinin son halkası idi. İmparatorluklar başkenti, Doğu-Batı kültür ve medeniyetinin bulunduğu dünyanın gözde mekânlarından biri olarak İstanbul, bu dönemde sadece Rusların değil tüm dünyanın ilgi odağı idi. Batılı Rus gezginlerin ve sanatçıların en rahat ulaşabileceği, Doğu'nun en görkemli ve gizemli dünyasının başlangıcı sayılıyordu. Büyüleyici manzarası, padişah sarayları, harem hayatına dair Batı'da yaygın fantastik kurgular İstanbul'a

¹Doç.Dr., Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, fatih2unalan@yahoo.com.

İstanbul'a ve Türkiye'ye dair Rusya'daki matbuat hakkında kısa değerlendirmeler için bkz., Elfine Sibgatullina, "XIX.-XX. Yüzyıl Başında Rusya'da Basılmış İstanbul'u Tanıtıcı Kitaplar", 7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri-I İstanbul Tarihi: Medeniyetlerin Buluşma Noktası Olarak İstanbul (5-10 Ekim 2009), TTK, Ankara. s. 3073-3078; A.D. Jeltyakov, "50 Yıllık Sürede (1917-1967), Leningrad'da Türkiye'nin Tarih, Kültür ve Ekonomisinin Araştırılması", Çev. İbrahim Şahin, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2004, No 11-II, s.123-134.

gelen hemen her seyyahın belleğinde adeta “binbir gece masalları’nın” yaşandığı bir diyar olarak yer almıştı. Her ne kadar şehrin içlerine, kenar mahallelerine girildiğinde sokakların darlığı ve kirliliği, sürüler halinde dolaşan sokak köpekleri, evlerin bakımsızlığı, çarşı pazarın karmaşası İstanbul algısını olumsuz etkilese de şehrin silüetinin olağanüstülüğü konusunda hemen her seyyah hemfikir idi.

Refah düzeyinin artması, bilim ve sanat hayatında yaşanan büyük patlama Rusya’da yeni bir zümre ortaya çıkardı. Bunlar içerisinde bilhassa keşif tutkusuna yenik düşen ve heyecan arayan sanatkarlar, yurtdışına çıkmaya, başka dünyaları görmeye, sanatlarına yeni açılımlar kazandırmaya yöneldi. Rusya’nın meşhur ressamlarından Bryullev, 1834’de bir süre İstanbul’da kalarak resimler yapmış; sanat alanında “düşler ressamı/denizler ressamı” olarak ün salacak olan Ayvazovskiy, 1845’te Grandük Konstantin Nikolayeviç’e refakat ederek ilk İstanbul seyahatini gerçekleştirmişti (Berezin, 1854:333; 2007: 609). İstanbul’a gelmiş olan Rus aydınların ülkelerine döndükten sonra bu rüya şehre dair yazıp çizdikleri sanat çevrelerinde tarif imkânsız alaka uyandırmıştı.

Zaharov, bunlar kadar şanslı değildi. Yurtdışına seyahat edebilecek maddi imkânlardan yoksundu. Yurtdışına çıkmak ve İstanbul’a ulaşmak hayali kendi ifadesiyle “tedavisi mümkün olmayan bir hastalık gibi” için kemiriyordu. Ne var ki, hiç beklemediği bir anda öyle bir fırsat doğdu ki, hazırlıksız bir şekilde kendisini İstanbul’da buldu. Burada yakaladığı bir fırsatı iyi değerlendiren ressam Zaharov daha sonra Yunanistan ve İtalya’ya seyahatler gerçekleştirdi.

1-İvan Dimitriyeviç Zaharov’un Hayatı

Zaharov’un yaşamı ve eserleri hakkında kaynaklarda yer alan bilgiler oldukça sınırlıdır. 1816’da Rusya’da doğmuş, 1838’de Güzel Sanatlar Akademisi’nin derslerine dışarıdan katılmış, 1844’te ise ressamlık diploması almıştır.Zaharov kendi ülkesinde dahi çok tanınmayan bir portre ressamıdır. Resmin hemen her dalı ile ilgilenmekle birlikte daha çok portre dalında eserler vermiştir. Kemik üzerine minyatür resim denemeleri olmuştur. Yaşadığı dönemde Rusya’da yeni bir moda sayılan “cam üzerine resimler” de yaptığı bilinmektedir. Resim sanatı tekniğine vakıf olduğu, minyatürlerini kopyalama yöntemiyle yaptığı, portrelerinin gayet açık ve doğru şekilde çizildiği, renkler açısından güzel, ancak resim sanatı açısından biraz soğuk olduğu sanat çevreleri tarafından dile getirilir (İbrahimzade vd., 2005: 63-64). Zaharov’un henüz İstanbul’a gelmeden önce Çar II. Nikola ve aile üyelerinin resimlerini yaptığını ve bu taş baskı resimleri İstanbul’a gelirken yanında getirdiğini, sarayda bir vesile ile bu resimlerin başta padişah Abdülmecit ve çocukları olmak üzere saray mensupları tarafından görülmesini sağladığını hatıralarından biliyoruz (Zaharov, 1854: 45-47).

Zaharov’un yaşamındaki şüphesiz en ilginç dönem kendisinin de ifade ettiği gibi tamamen talihinin bir sonucu olarak İstanbul’a gelişi ve hayal bile edemeyeceği bir şekilde saraya girerek portreler yaptığı dönemdir. Bu sırada II. Mahmut’un reformları cılız da olsa etkisini göstermeye başlamış, Türkiye her alanda Batılılaşma çabası içerisine girmişti. Osmanlı sarayı ve aristokrasisi kültürel değişim yaşıyordu. Osmanlı tahtında resme tutkun olduğu ve resim yaptığı bilinen bir padişah olan Abdülmecit bulunuyordu (Başbuğ, 2007: 603). Avrupa ve Rusya’daki res-

sam ve sanatkarların İstanbul’a olan ilgisi biraz da Osmanlı devletinin Batılılaşma eğilimleri ve dönemin padişahlarının sanata alakalarıyla ilgili olsa gerektir. Sanat alanında görülen bu iyimler havanın etkisiyle Zaharov, çizdiği bu portrelerin yanı sıra İstanbul’da iken yaptığı diğer resim ve eskizlerin sergilendiği bir sergi açmaya da muvaffak olur. İstanbul’da Rusya Sefarethanesi’nde açılan bu ilk resim sergisi Avrupa basınında geniş yankı uyandırır. Zaharov’un bu çalışmaları karşılıksız kalmaz ve Abdülmecit tarafından kendisine 25 bin piastır verilir. Zaharov bu parayla İstanbul’dan sonra seyahatine Yunanistan ve İtalya’da devam eder(Stolpyanski, 1916: 291-293).

Zaharov tüm seyahati boyuncabirçok ülkeyi görmüş, buralarda sanatını icra etmiş, dahası herkese nasip olamayacak bir hayali gerçekleştirerek Osmanlı padişahını tanımış, sarayda resimler yaparak padişahın lütfunu kazanmış biri olarak Petersburg’a döndüğünde artan şöhreti, sanat çevrelerinde kıskançlıklara da yol açar. Zaharov ülkesine döndüğünde, o zamanlar daha yeni kurulmuş olan Passaj Galerisi’nde resim ve eskizlerinin sergilendiği bir sergi açar. Rusya’da o zamana kadar sadece Resim (Sanat) Akademisi tarafından sergi açılabilirdiğinden bu alışılmamış durum sanat çevrelerinde geniş yankı uyandırır. Zaharov’un bu sergisi Petersburg’da açılan ilk bireysel sergi olur ve büyük bir ilgi toplar. Hayır amaçlı kullanılmak üzere gümüş parayla 1 Ruble giriş ücreti konulur. Bir sanatsever bu ücreti yüksek bulup SankpeterburgskiyVedomost gazetesinde Zaharov’a açık mektup yayımlayarak Zaharov’danbu ücreti düşürmesini rica eder ve imalı bir şekilde “Sultan tarafından cömertçe ödüllendirilmiş olan ressamın paranın kıymetini unutmuş olacağını” yazar (Stolpyanski, 1916: 291-293).

Açtığı bu sergiyle şöhreti daha da artan Zaharov 1852’de Resim (Sanat) Akademisi’ne müracaat ederek akademiden iki ricada bulunur.Bu ricaların ilki, İstanbul’da düzenlenen donanma resmi töreninin tasvirini yapmak için çalışacağı bir mekan ve parasal bir destek; ikincisi de akademiye üye olmaktı.Sanat Akademisi Kurulu onun her iki ricasını da çeşitli gerekçelerle geri çevirir. Akademi’nin bu tutumu karşısında Zaharov kendisini aşağılanmış ve hakarete uğramış hisseder. Bu yüzden akademiye girmek için ısrarcı olmaz ve alaylı ressam olarak kalmayı yeğler. Bundan sonraki hayatında resim çalışmaları yapmaya devam eder. Bu arada seyahat hatıralarını da yayımlar.

Eserlerinden, okuyucusuna verdiği mesajlardan, karşılaştığı olaylar karşısında duruş ve tavırlarından anlaşıldığı kadariyle Zaharov kişilik olarak onurlu, dindar ve vatanperverdir. Ressamın sonraki hayatı hakkında fazla bir şey bilinmiyor.

2-Odessa’dan İstanbul’a

Zaharov 12 Ağustos 1849’da Grozniy adlı Rus askerî gemisiyle Odessa limanından ayrılarak hayallerinin şehri İstanbul’a doğru yola çıktı. Odessa-İstanbul arası yaklaşık iki gün sürüyordu. İstanbul’a gelen Rus gezginler seyahatlerini çoğunlukla deniz yoluyla, Karadeniz üzerinden gerçekleştirdiğinden hemen hepsindetehlikeli bir Karadeniz algısı vardı. Daha önce deniz seyahatine çıkmamış olan Zaharov, bir yandan heyecanlı ve şaşkın iken öte yandan ‘deniz hastalığı’ hakkında duymuş olduğu korkunç hikayeler sebebiyle korku ve endişe içindeydi. Havanın güzel olması, kaptan ve diğer askeri personelin ressama karşı nazik tutumları ve hoşsohbetleri onun heyecanının yatışmasını sağlar. Karanlık çöktüğünde ise korkuları yeniden canlanır.

³Piastır o tarihlerde Türkiye’de, Mısır’da, Libya’da ve daha başka ülkelerde değişim aracı olarak kullanılan eski İspanyol parası.

Dalga sesleri ve askerlerin ayak sesleri dışında gemide sükunet hakimdir. Deniz bu sessizlikte ona daha da ürkütücü gelir. Zaharovdüşüncelere dalar, kötü bir tablo hayal eder. Korkunç bir düşünce, yerini başka bir korkunç düşünceye bırakır. Bu halden kurtulmak için Tanrı'ya yalvarır ve battaniyesini başına geçirerek uyumaya çalışır. Bu durumun ne kadar sürdüğünü hatırlamayan Zaharov gözlerini açtığı anda artık sabah olmuştur. Tayfalar güvertede çalışmaktadır. Kalkar, giyinir ve güverteye çıkar. Çocukluğundan beri hakkında çok korkunç hikâye ve masallar dinlediği Karadeniz'i, bu fırtınalı denizi, dikkatlice seyrederek. Ancak bu sırada deniz fırtınalı değildir. Gemide yine sessizlik hâkimdir ve askerlerin rutin faaliyetleri devam etmektedir.

Zaharov bu şekilde bazen denizi seyredip derin düşüncelere dalarak, bazen gemideki yaşlı bir Rus denizciden Türk-Rus savaşlarındaki kahramanlık hikayelerinin dinleyerek geçirdiği iki günlük enteresan yolculuğun ardından akşam üzeri Boğazın girişinde, Asya ve Avrupa kıyısındaki fenerler görünür. Rus seyyahlar, kendilerinden önce İstanbul'a gelmiş olan gezgin ya da diplomatların eserlerini, Avrupalı seyyahların hatıralarını; Rusya'da İstanbul'a, Osmanlıya, genel olarak Şarka dair yazılmış olan eserleri okuyarak yola çıktıkları için belli bir önyargı sahibidirler. İstanbul onlara göre masalsı, gizemli, fantastik bir yerdir. Yolculuğun son gününde geminin güvertesinden hiç ayrılmayan Zaharov'un merak ve heyecanı İstanbul'a yaklaştıkça tasvir edilemez boyutlara ulaşır. Zaharov o anki duygularını şöyle anlatıyor:

"Türkiye'ye yaklaştıkça merakım da o derece artmaya başladı. Avrupa'yı Asya'dan ayıran sihirli Boğaz'ın, gizemli haremeleriyle muazzam sultan saraylarının, haşin, sert yeniçerilerin, yüzleri kasvetli Türklerin, tarihi Bizans'ın ve daha neler nelerin bulunduğu fantastik bir ülkeye gidiyordum. Bütün bunlar hayalimde aynen binbir gece masallarındaki gibi olağanüstü bir tablo şeklinde canlandı. Gerçekten de gemi henüz Boğaza girmeye başlamıştı ki, (deniz) fenerlerinin kırmızı, mavimsi ışıkları parladı ve hoş bir koku yayıldı. Bu sihi tamamlamak için bütün Boğazı aydınlatan ay göründü. Sanki bizi selamlıyordu. Suda yansıyan gülmüş ışınlarıyla bize konuksever ülkenin yolunu uzun uzun gösteriyordu. Bu ışınlar sayesinde Asya ve Avrupa'nın her iki sahilini, kalelerini, istihkâmlarını, etrafa dağılmış ışıkları belli belirsiz yanan küçük köylerini açık bir şekilde görebildik (Zaharov, 1854: 5-6).

Boğaza giren Rus gemisinin ilk durağı Büyükdere oldu. Zira yabancı sefirlerin bazılarının yazlık sefarethaneleri burada bulunuyordu. Rus sefirinin yazlık sefarethanesi de burada, hemen sahilde bulunduğu için gerek diplomatik maksatla İstanbul'a gelen Ruslar olsun gerekse sıradan gezginler ya da postalar olsun deniz yoluyla gelenler Büyükdere'deki sefarethaneye mutlaka uğruyordu. Zaharov'u getiren Grozniyalı gemi de Büyükdere'de Rusya sefreti önünde demir attı. Bu sırada vakit geç olduğu için Zaharov geminin güvertesinden bakınca, sahilde ışıkları yanan evlerin dışında belirgin bir şeyler göremediğini, ancak bazı evlerden piyano sesleri ve İtalyan aryaları duyulduğunu yazıyor. Ancak ertesi gün sabah saat 7'de uyanıp penceresi sahile dönük kamarasından bakınca gördüklerine inanamadı ve kendisini düşlerde zannetti. İlk dikkatini çeken muhteşem Boğaz manzarası, yeşillikler, bağ bahçeler, sahilhaneler ve çeşitli milliyetlerden oluşan insan grupları idi. Gördüğü tabiat ve insan manzaralarını Zaharov şöyle tasvir ediyor:

"Önümde harikulade bir panorama açıldı. Güney ülkelerine mahsus yeşilliklerle kaplı, biri diğerinden yüksek dağlar, dağların yamaçlarında harika bahçeler, üzüm bağları, ceviz, servi ve Murt (Myrtus/Mersin) ağaçları. Ağaçların arasında değişik renk ve mimaride yapılmış olup sarmaşıklerle ve asma dallarıyla sarılı konaklar ve evler görünüyor. Sahil çizgisi boyunca elçilerin yazlık malikâneleri ve zengin tüccarların

konakları bulunuyor. Sabahın bu erken vaktinde sahilde farklı kıyafetlerde yetişkin ve çocuklardan oluşan Türk, Ermeni, Rum insan kümeleri, Türk ve Rum kızları görüldü. Orada eğri kılıçlı kasvetli bir Türk askeri yürüyor, tespih çeken, bıyıklı zayıf bir Rum, geniş örtülerle yüzleri kapalı kadınlar gölge gibi yokuş turmanıyor. Katırlı bir Sırp, katırın her iki tarafındaki eyerde bakar kazanlar iliştilmiş ve süt süt diye bağıyor. Avrupalı kıyafetlere bürünmüş Türk askerleri geçiyor, eşek üzerinde ayakları neredeyse yere değecek bir Ermeni turis gidiyor. Bu tabloya bakıp uzun süre yataкта yattım ve sonunda Türkiye'de bulunduğumuzu, bütün bu gördüklerimin gerçek olduğunu idrak edince derhal yataktan fırladım, giyindim ve etrafi tümüyle seyretmek için güverteye çıktım" (Zaharov, 1854: 6-7).

Zaharov ve gemideki askerler güvertede etrafi seyredip gördükleri üzerine sohbet ederken bir anda kayıklar etraflarını sarar ve Zaharov Türklerle ilk alışverişini burada yapar. Alışverişte kullanılan paralar, alışveriş dili, biçimi ona oldukça ilginç gelir. Anlaşma dilinde karşılaşılan sorunları ve bu sorunların nasıl halledildiğini şöyle anlatır:

"Subaylarla birlikte güvertede etrafi seyredip gördüğümüz yerler üzerine konuşurken gemiyi her taraftan kayıklar sardı. Şeftali, kayısı ve üzüm dolu kayıklar ve her bir satıcı kısa aralıklarla, kimisi Türkçe, kimisi Rumca ürünlerini pazarlıyor. Fakat bizden hiç kimse Türkçe ve Rumca bilmediğinden alışverişte sıkıntı ortaya çıktı. Sorun devam ederken bize doğru yaklaşan bir (Rus) tayfa "Efendim müsaade edin, ben istediğiniz gibi alışveriş yapayım." dedi. Biz ona kim ne kadar ne istiyorsa söyledik. Tayfa satıcılardan birine yaklaştı ve "Hey ahbab, buraya şu kadar elma, şu kadar üzüm vs. dedi ve aldatmak yok tamam mı." diye ilave etti. Satıcı tayfa tarafından söylenen istekleri tarttı ve tayfadan Rus parası (tselkoviy) aldı ve tayfaya Türk parası (piastr) verdi. Tayfa paraları saydı. Kime ne kadar vereceğini denkleştirdi ve bize verdi. Böylece tayfa aracılığıyla Türkiye ile ilk alışverişimizi yapmış olduk" (Zaharov, 1854: 7-8).

Gemide yapılan bu ilk alışverişin ardından Zaharov, daha önce İstanbul'da bulunan ve İstanbullu bazı Rumlarla ahbaplık kurmuş olan yol arkadaşı subaylarla birlikte sahile çıkarak Rum ailelere misafir olur. Zaharov girdikleri sokağı, misafir oldukları bir Rum evini, evin dekorasyonunu, Rum aileyi, misafirlik adetlerini ve yapılan ikramları büyük bir dikkatle izler ve mukayeseler yapar. Ona göre, Türk ve Rum evleri Avrupalıların evlerine benzemez. Üst katlar kirişlere dayalı olarak öne doğru çıkıntılıdır. Zaten dar olan sokaklar sanki sundurmayla kapalı gibidir. Evler avlusuz ve ocaksızdır. Evlerin içindeki tüm dekorasyon hemen hemen her odada pencerelerin altına duvar boyunca çepeçevre kurulu divanlardan oluşmaktadır.

"Odaya girdiğimizde divanlarda oturan kadınlar ve kızlar ayağa kalktılar ve bizi Rumca 'sosproskinokarie, ti kanis kala i sı' şeklinde selamladılar ve hatırımızı sordular. Biz ise 'naşepoçtenie, kak vaşezdorove?' (Hürmetler ederiz! Siz nasılsınız?) şeklinde Rusça karşılık verdik. Herkesle eğilerek selamlaşıp hal hatır sorduktan sonra divana oturduk. Erkekler misafirlerle alakadar olmak için yanımıza oturdular ve kuşkusuz pandomim üzerine sohbet başladı. Bu arada kadınlar su dolu bardaklar ve reçel kavanozları konulmuş büyük bir tepsiyle gelerek her bir misafire ikrama başladılar. Bu kaideleri bilen subaylar birkaç kaşık reçel aldılar ve üstüne su içtiler. Bu duruma bakanak bende onlar gibi yaptım. Reçelin ardından kremasız kahve ikram ettiler. Bu da soğuk su ile ikram edildi. Tatlı ve kahve ikramı adet olduğu üzere her zaman su ile birlikte veriliyor. Bu adet sadece Türkiye'de ve Yunanistan'da değil aynı zamanda İtalya'nın her tarafında da böyledir. Biraz bekledikten sonra ikramların bittiğini anladık. Pandomim üzerine yapılan sohbet de kesildi. Dolayısıyla şapkalarımızı aldık, vedalaştık ve şehri, Yedi Kardeş 'Semi Bratev' vadisini, gezmeye gittik" (Zaharov, 1854: 9).

3-Büyükdere Çayırı- "Semi Bratev" (Yedi Kardeş Vadisi)

Rusya'nın İstanbul'daki yazlık sefarethanesisinin bulunduğu yer olması dolayısıyla Büyükdere, İstanbul'a gelen Rusların hatıralarında özel bir yere sahiptir. Büyükdere çayırı eskiden beri İstanbul halkının eğlence ve mesire yerlerinden biridir. Osmanlı padişahlarının da ilgi gösterdiği bu çayırda birçok av eğlenceleri tertip edildiği, II. Mahmut'un dinlenmek, temiz hava almak için buraya sık sık uğradığı ve burada Yeniçerilerin oynadığı "tokmak oyunu" nu seyrettiği biliniyor. Derin vadi, Çayırbaşadlılarıyla da bilinen bu mesire yeri muazzam çınarlarıyla da meşhurdur. İçlerinden bir tanesi, hakkında dolaşan rivayetler dolayısıyla İstanbul'a gelen hemen her Batılı seyyahı Büyükdere'ye çekmiş ve bu seyyahların hatıratlarında yer almış, şöhreti bu vesileyle Avrupa'ya yayılmıştır. I. Haçlı Seferi komutanı Godfroy de Bouillon'un adına nispetle Avrupa'da platane de Godefroy de Bouillon adıyla bilinen bu çınar yerli halk arasında Kırkağaç, Büyükdere Çınarı ya da 7 ağaç gövdesinin birleşmesiyle oluşmuş olduğundan Yedi Kardeş Çınarı olarak da bilinmektedir. Boyu 60 metre, kapladığı alan ise 112 metre kare olarak hesaplanan bu ağacın 1000 yaşında olduğu, kimilerine göre ise daha abartılı bir biçimde 2000 hatta 4000 yaşında olduğu ileri sürülür (Koçu, 1963: 3249-3255; Moltke, 1969: 67; Dethier, 1993: 83). Zaharov İstanbul'da karaya ayak bastığı bu ilk gün, denizci subaylarla birlikte Büyükdere vadisini gezer. Yeryüzünün en meşhur, en büyük ve en uzun ömürlü bu çınarın hikâyesinden dolayı Yedi Kardeş Vadisi olarak adlandırılan Büyükdere vadisini anlatırken Yedi Kardeş Çınarı hakkında duyduklarını da şöyle nakleder: "Yedi Kardeş (Semi Bratev) vadisi, bu adı vadinin ortasında yalnız kasına duran büyük bir ağaçtan alıyor. Rivayetlere göre bu ağaç Kudüs'ü kurtarmak için Filistin'e giden Haçlı ordusunun bu vadiye kamp kurdukları sırada karargâhlarının tam olarak bulunduğu noktada haçlı yedi kardeş tarafından dikilmiştir. Bunun gerçek olduğunu kesin olarak söyleyemem. Ancak gerçekten de ağaç, tek bir kökten farklı yönlere uzanan yedi gövde üzerinde yükseliyor. Ağacın altı küçük peykeler ve tabureler konularak kahvehane haline getirilmiş. Kahvehanede kahve ve nargile (bizde 'kalyan' olarak adlandırılıyor. Neden böyle adlandırılıyor onu da bilmiyorum) dışında başka hiçbir şey bulunmuyor. Bu vadiye haftada iki defa eğlence gezisi düzenleniyor. Cuma günleri Müslümanlar, Pazar günleri ise Hıristiyanlar için. Türkiye'de ilk gezimiz olması dolayısıyla bunu kutlamak için taburelere oturduk ve kahve ve nargile rica ettik. Nargilemizi henüz yakmaya başlamıştık ki kahveci bize küçük fincanlarda şekerli ve köpüklü kahve getirdi. Ancak olağanüstü lezzetli idi. Zira Türkiye'de en kaliteli Lübnan kahvesi kullanılıyor"(Zaharov, 1854: 10-11).

Kahvelerinin ardından bir müddet vadiye gezinti yapan Zaharov ve beraberindekiler Rus sefaretine doğru yola koyulurlar. Bu esnada Büyükdere sahili satıcılarla, gezmeye çıkmış insanlarla cıvıl cıvıldır. İlk defa İstanbul'a gelen bir yabancı için bu manzaralar oldukça ilginçtir.

"Sahilde tüm Büyükdere sakinleri dolaşıyordu. İlk defa gören gözler için bu görüntü olağanüstü enteresandı. Orada Asya ve Avrupa birbirine karışıyordu. Dünyanın bu kısmının temsilcileri, her biri kendi (milli) kıyafetlerinde, kendi tavrı tarzı içerisinde, kendi adetleriyle sahilde gezmek ve iskelelerde kurulmuş olan banklarda dinlenmek için akşamları bir araya geliyorlar. Rumlar buraya 'karaşamorjna, zaslıvočka, zlimonçika!' (kaymaklı dondurma, limonlu dondurma) şeklinde Rusça bağırarak dondurma satmaya geliyorlar"(Zaharov, 1854: 11).

4-Baltacı'nın Yalısı

Zaharov'un gözlemlerinde Boğaz manzaraları ve Boğaz yaşantısına dair dikkat çekici ayrıntılar da yer almaktadır. İşte

bu ayrıntılardan biri Galata bankerlerinden olup Baltacı adıyla da bilinen İtalyan asıllı İstanbul Levantenlerinden Baltazzi'nin Boğaz'daki yalısına misafir oluşudur. İstanbul'a geldiği ilk gündür. Rus elçiliği sekreteri ile birlikte kayığa binerek Baltacı'nın sayfiyesine doğru yola çıkarlar. Sahil boyunca önünden geçtikleri köşk ve yalıları seyrederek. Sultanın birkaç gün dinlenmek üzere haremiyle birlikte geldiği bağlar, bahçeler ve gülistanlıklarıyla göz kamaştıran sultan sarayının (köşkünün) önünden geçerler. Zaharov yol boyunca sekreterden Türkiye'de meydana gelmiş olan olayları dinlediğinden vaktin nasıl geçtiğini anlayamaz. Bu esnada kayık Baltacı konağının önüne yaklaşmıştır. Boğazdaki yalılara çoğunlukla deniz yoluyla gelindiğinden kıyıda yalıların önünde kayıkların sokulabileceği girintiler bulunmaktadır. Kayıkçı, yolcularını kıyıya çıkardıktan sonra kavurucu sıcaktan kurtulmak için kayığı böyle kuytu bir yere çeker. Zaharov yalının sahibi Baltacı'yı, ailesini, yalıyı, misafirlik kaidelerini, yapılan ikramları şöyle anlatıyor:

"İstanbul aristokrasisinin konakları içerisinde Baltacı Bey'in konağını ilk sırada saymak mümkündür. Evin ve bahçenin diğer kısımlarında yarı Avrupalı, yarı Asyavari bir ihtiyaç ve şatafat gözlenmektedir. Eve yaklaşınca bahçe kapısındaki bakır halkayı tıkdattık. Kapılarda çan bulunmuyor. Kapı o anda açıldı ve merdivenlere girdik. Orada bizi Avrupalı tarzda ve oldukça derli toplu giyinmiş bir hizmetçi karşıladı. Bizi üçüncü kata, birkaç misafirin bulunduğu salona götürdü. Ev sahibi mükemmel görünümüne, Avrupalı eğitim almış genç bir adamdı. Saygıyla eğilerek bizimle selamlaştı ve buyur etti. Sekreter beni, kısa bir süre önce Rusya'dan gelen biri diye takdim etti ve biz gösterilen yere oturduk. Hemen o anda uzun çubuklu pipolar (çubuk) ve bakır tepsiler getirildi. Bu tepsiler, halı yerine serilen hasırları kirlenmemesi ve yakmaması için zemine, pipoların (çubuk) altına konuyor. Hasırlar kaliteli yapılmış, bizdeki gibi alelade değil. Konaklarda, camilerde ve hatta sultan saraylarında yerlere döşeniyor. Biraz sohbetin ardından ev sahibi bizi evlerin odalarını ve dekorasyonunu gösterdi. Bu esnada IX. Papa Pie (Pius/Pio) tarafından hediye edilmiş olan iki adet Mark Avrelî ve Yuli Sezar'ın atlı bronz heykelciklerini gösterdi. Bu heykelcikler Papa tarafından hediye edildiği için kıymetli, yoksa sanatsal bakımdan o kadar da mükemmel değil"(Zaharov, 1854: 12).

Zaharov yalıyı gezdikten sonra Baltacı'nın eşiyle de tanışır. Hanımefendi olağanüstü güzellikte zarif bir hanımdır. Kendisiyle bir müddet İstanbul üzerine sohbet ederler. Ardından ev sahibiyle vedalaşarak Büyükdere'ye dönerler.

Zaharov, Büyükdere'de kaldığı sıralarda zamanının çoğunu İstanbul'un görülmeye değer mekânlarını gezerek geçirir. İstanbul'a gelen yabancılar için en ilginç yerlerden biri olan pazarları, kahvehaneleri, kaleleri ve istihkâmları gezer. Zaharov, Büyükdere'de birkaç gün daha gemide kalır. Daha sonra da İstanbul'da sürekli ikamet edeceği yer olan Galata'ya geçer. Galata'ya geçerken Boğaz'da yaptığı kısa yolculuk esnasında, hava kapalı olmasına rağmen güverteden hiç ayrılmayarak Boğaz'ın her iki yakasını büyük bir dikkatle seyreden Zaharov gördüklerini ve duyduklarını ilginç yorumlar da katarak şöyle anlatır:

"İstanbul'a 9 verst uzaklıkta Asya ve Avrupa taraflarında tarihi kaleler görüldü. Venedikliler tarafından mı yoksa Grekler (Rumlar) tarafından mı yapıldı bunu kesin olarak söyleyemiyorum. Ancak onların kuleleri (burçları) Moskova Kremlini'nin yuvarlak kuleleriyle büyük bir benzerlik gösteriyor. Asya tarafında, kalenin yakınında en yüksek noktada Sultan Mahmut tarafından yaptırılmış olan ve aynı zamanda bu padişahın hayata gözlerini kapadığı yer olan saray bulunuyor. Bu saray çok geniş değil, ancak gerçek manada Avrupalı stilde yapılmış ve oldukça zarif bir saray. Bu saraydan İstanbul'un tüm çevresini görmek mümkündür.

⁴Pantomim ya da Pantomim, düşünce ve duyguları müzik ya da çeşitli eşyalar eşliğinde bazen dansla bazen de vücut ve yüz hareketleriyle yansıtan sözsüz oyundur. Mim sanatı adıyla da bilinir.

⁵XVIII. yüzyılın son çeyreğinde inşa edildiği düşünülen bu yalı Baltacıoğlu Yalısı ya da Mısırlı Fuat Bey Yalısı adıyla bilinmektedir

Anlattıklarına göre Sultan Mahmut bu sarayı İstanbul'da olup biten her şeyi tepeden görebilmek ve reformlar için en uygun planları buna göre hazırlamak için bilhassa buraya yaptırmıştır"... "Boğazın her iki yakasına serpiştirilmiş vezirlerin ve paşaların başlık bahçelik gülistanlık şatafatlı yazlıkları, çeşitli biçimlerde minareleriyle camilerin kubbeleri, kırmızı bayraklarıyla ve burnunda altın aslanlarıyla askerî savaş gemileri hakkında fazla söze hacet yok. Asya tarafında yine Sultan Mahmut tarafından yaptırılmış olan Beylerbeyi Sarayı'na yaklaştığımız zaman, Ayasofya Camisi'yle, Sarayburnu Sarayı'yla, diğer muazzam camileriyle, sayısız minareleriyle ve yine denizde seyreden sayısız ticaret gemileri ve farklı büyüklükte kayıklarıyla, Türkçe 'Kız Kulesi' adlandırılan 'LeandrovaBaşnya', PrensAdaları, ardında ise Marmara Denizi ile uzaktan İstanbul panoraması... İşte böyle bir tablo gözlerimizin önüne serildi"(Zaharov, 1854: 15-16).

5-Galata ve Pera (Beyoğlu)

Zaharov, Tophane'de yol arkadaşlarıyla vedalaşarak gemiden ayrılır ve Galata'da bir otele yerleşir. Ertesi gün sabah erkenden otelden çıkarak şehri; kahvehaneleri, berberleri ve başka şeyleri görmek için gezilere başlar. Sarayları, camileri, derviş tekkelerini, tersaneyi, gemileri, kale ve istihkâmları, çarşı-pazarları, işyerlerini dolaşır. Artık İstanbul'u daha yakından tanıyacak ve İstanbul'un harika manzaralarının, muhteşem saray ve yalılarının dışında, 19. asrın hemen her seyyahının dikkat çektiği diğer yüzüyle karşılaşacaktır. Bunu şu sözlerle dile getirir:

"Eşsiz İstanbul manzarasının tadını çıkarmak ve herhangi bir gezinde hayal kırıklığı yaratmamak için Boğaz'a gece girilmeli, sabahın erken saatlerinde İstanbul'a yaklaşarak onu etraflıca seyretmeli ve geri dönülmeli. (İşte) o zaman gerçekten efsunlu şehri gördüğünü söylemek mümkündür. Ancak sahile çıkar çıkmaz o sihir! kayboluyor. Her tarafta pislik, izdiham, evler ve dükkânlar düzensiz, sokaklar dar, eğri büğrü, çok sapaklı ve tepeden tepeye uzanıyor. Tek kelimeyle söylemek gerekirse öyle bir labirent ki, ilk defasında kaybolmadan geçmek imkansız."(Zaharov, 1854: 15).

Galata ve Pera, Zaharov'un hatıralarında İstanbul'un enteresan varoşlarından. Galata ve Pera'yı, Rus elçiliğini ve diğer sefarethaneleri şöyle anlatır:

"Tophane'ye varmadan, önümüzde Galata varoşu ve Pera açıldı. Sonuncusunda (Pera) tepenin yamacında harika büyük bir bina, daha doğrusu bütün İstanbul'da Türkçe 'Moskof Saray' olarak adlandırılan bir bina gördük. Bu bina öyle güzel bir yerde bulunuyor ki, oradan Boğazın hemen hemen tüm çevresi, Üsküdar, Kadıköy ve hatta Prens Adaları görünüyor. Rus sarayı büyük küçük herkes tarafından biliniyor. İlk karşılaştığımız insana 'Moskof Saray' nerede diye sorun hemen o anda gösterir"(Zaharov, 1854: 17)...."Pera'da hemen hemen hiç Türk evi yoktur. Hepsî Avrupalıdır. Sefarethaneler ise, elçilerin evlerinin dışında her birinin kendi posta istasyonu, ticari kançılıryası, tercümanlık dairesi bulunuyor. Pera'da yine çok sayıda taş yapıları büyük ticaret binaları, sıra sıra oteller, kahvehaneler, İtalyan operalarının sahnelendiği tiyatro, ahşap örgülü olmakla birlikte izleyicisi oldukça düzenli bir sirk bulunuyor"(Zaharov, 1854: 18).

İstanbul'daki eğlence mekânlarına işaret eden Zaharov, bilhassa kışın gençlerin belirli bir ücret karşılığında gazinoda ya da herhangi bir otelde tertiplenen cemiyet balolarına katıldıklarını ve buralarda yere yığılana kadar dans ettiklerini söylüyor. Zaman zaman izlemeye gittiği İstanbul sirkî, sirkteki ilginç karakterleri, göstericiler ve gösteri sonrasında halkın gezinti yaptığı Pera Caddesi (Beyoğlu), kısaca Pera'da yaşam Rus gezginin hatıralarında şöyle dile getiriliyor:

"Sirk, rastgele tahtalardan birbirine tutturulmuş basit bir yapıdan oluşuyordu. Mekân geniş, ferah ve giriş ücreti ucuzdu. Bizim paramızla 2 tane iki grivennik (1 grivennik 10 kopeklik) ya da 50 para ediyordu.

Buna rağmen sirkte mükemmel bir topluluk gösteri yapıyordu. Böyle ziyaretlerimin birinde, henüz gösteri başlamadan önce sirke girdim ve yerime oturdum. İzleyici azdı, gelenlerin çoğunluğu çocuktu. Sirkîn dağınık yerlerine yerleşmiş olan çocukların ellerinde sopa ve çubuklar vardı. Gelin görün ki, bunlar İstanbul alkışçıları imiş. Elleriyle alkışlamak onlar için yeterli olmamış, bu yüzden ellerindeki sopa ve çubukları şaklatıyorlar. Öyle bir gürültü ve çattırı yükseliyor ki, insanın sirkten kaçması gelir. Çocuklar oyuncunun rolünü iyi mi yoksa kötü mü icra ettiğini ayırt edemiyorlar. Fakat oyuncunun her bir hareketinin ardından çubuklarını şaklatarak alkışlamayı vazife sayıyorlar. Gösterilerin can alıcı yerinde ise artık uyumuş oluyorlar. Gösterilerin bittiği ilan edilince derhal yeniden çubuklarına davranıyorlar. Buradaki sirkîn göstericilerinden olup halkın büyük sevgisine mazhar olan kadın at cambazlarından birisi Sinyora Jozefina'dır. Türk alkışçıların kulakları sağır eden alkışlarına rağmen gösterilerin sonuna kadar bu fırtınaya kahramanca dayandım. Sirkte gösteriler genellikle saat 10'da sona eriyor ve halk doğrudan İstanbul'un en iyi caddelerinden Pera Caddesi (Beyoğlu) boyunca ellerinde fenerleriyle gezmeye çıkıyor. Pera Caddesi'nde büyük zenginlerin evleri, çeşitli devlet binaları, bunların arasında Rus ve Avusturya sefarethaneleri, daha ileride Rum patriğinin evi, tiyatro, sirk, gösterişli mağazalar, kahvehaneler ve oteller bulunuyor. Tek kelimeyle söylemek gerekirse Pera Caddesi'nden bakınca Müslüman bir memlekette yaşadığını unutmamak mümkün. Bir Avrupa şehrinde de değilsin. Sadece caddede göze görünen kırmızı fesler buranın bir Türk şehri olduğunu hatırlatır. Pera Caddesi oldukça uzun bir cadde. Bu cadde topçu kışlasından başlıyor ve Boğaz sahilinde sona eriyor. Fakat öylesine dar ki, sadece bir kolyaska geçebilir. İki kolyaskanın karşılaşması durumunda ise hemen hemen hiçbir şekilde geçme imkânları yoktur. Kaldı ki, caddede odun kesiliyor, kestaneye pişiriliyor ve daha başka ticari işler yapılıyor. İşte bu yüzden buraya hemen hemen hiç araç çıkmıyor. Hatta seçkin çevrelerin hanımları bile mecburen yaya olarak caddeye çıkıyor"(Zaharov, 1854: 63-65).

6-Rus Ressam Osmanlı Sarayında

Zaharov'un hayatta iki emeli vardı. Biri İstanbul'u görmek, diğeri de padişahın portresini yapmaktı. Zaharov'a göre İstanbul mucizevi, olağanüstü bir şehirdir. Diğer Avrupa şehirlerinden çok farklı olup orijinal bir yapısı vardır. Bu efsunlu şehre gelerek ilk emeli gerçekleşen Rus ressam, bu ikinci emelini gerçekleştirmek için büyük bir çaba içerisine girer. Ancak bunun ne kadar zor olduğunun da farkındadır. Zira Avrupa'dan, Rusya'dan İstanbul'a gelen birçok ressamın hayali padişah resmi yapmaktır fakat birçoğu bunu başaramamıştır. 1834'te İstanbul'da bir süre kalmış ve meşhur Rus ressamlarından Bryullov, çok istediği halde bu arzusuna erişememiştir. Zaharov, bu emelini gerçekleştirebilmek için İstanbul'da büyük bir çaba içerisine girecek, karşısına çıkan tüm fırsatları değerlendirecek, hatta saraya girerek padişah ve çocuklarını, devlet adamlarını yakından tanıyacaktır. Zaharov bu çabasını şöyle anlatıyor:

"Sultan, Peygamberin vekili olarak her Cuma ibadetini herhangi bir camide gerçekleştirmekle yükümlü idi ve Sultanın Cuma'sı her zaman törensel nitelikte idi. Ben bunu dikkate aldım ve hiçbir Cuma'yı kaçırmamaya başladım. Törenleri izledim ve onun yüz hatlarını ezberlemek için tüm tasavvur gücümü zorladım. Birinde yetişemediğimi bir diğerinde tamamladım. Bu yeni resim teşebbüsüm yaklaşık bir ay devam etti ve portrem istediğim gibi sona yaklaştı"(Zaharov, 1854: 26).

Zaharov, Abdülmecit'i uzaktan gözlemleyerek yaptığı bu portrenin ardından padişahın at üzerinde bir resmini yapmaya karar verir ve yine Cuma günlerini takip etmeye başlar. Bu sıralarda padişaha yakın bazı kişilerle tanışır. Herkes tarafından büyük bir beğeni kazanan bu ikinci portreyi tamamlayınca, padişahın bir şekilde bunu görmesinin yollarını arar. Bu esnada İstanbul'da Rus dilini çok iyi bilen, zaman zaman İstanbul gezilerine

⁶Verst, 1.06 km'ye eş eski uzunluk ölçüsü birimi.

⁷Kolyaska bir adet kapısı, iki tarafında penceresi bulunan, kapalı ve iki hamal tarafından taşınan Avrupalı binek sedyesi ya da ekipaj.

birlikte çıkacağı bir Rum ressamla tanışır. Gezmeye çıktıkları bir cuma günü Donanma Bakanlığı'nda (Tersane-i Amire) tören yapılacağını öğrenince bu töreni izlemenin bir yolunu ararlar. Töreni izleyebilmek o kadar da kolay değildir. Tören yabancı ziyaretçilere kapalıdır. Donanma Bakanlığı'nın etrafı duvarlarla çevrili olduğu için uzaktan izlemenin de imkânı yoktur. Üstelik Zaharov'un padişahı yakından görmesi gerekmektedir. Bu engeli aşmak için Rum dostuyla birlikte kararlı bir şekilde doğrudan Tersane-i Amire Müşiri (Bahriye Nazırı/Donanma Bakanı) Süleyman Paşa'ya giderek ondan ricada bulunurlar. Süleyman Paşa Avrupa görmüş, iyi tahsilli, Batı'ya dönük devlet adamlarından biridir. Sonraları kendisiyle dost olacakları Süleyman Paşa onların bu arzusunu geri çevirmez. Zaharov bu görüşmeyi şöyle anlatıyor:

"O bizi nezaketle karşıladı, yanına oturttu ve hemen o anda kahve ve tütün getirmelerini emretti. Benim, donanmaya girmemize müsaade edilmesi, insanların daha az olduğu, sultana daha yakından bakabileceğim ve hazırladığım portredeki eksiklikleri giderebileceğim uygun bir oturma yeri tahsis edilmesi yönündeki ricamı dinledi. Ben ona neredeyse tamamlanmış olan portreyi gösterdim. Bu portre minyatürümsü idi ve oldukça küçük boyutlardaydı. Süleyman Paşa çok memnun kaldı ve bana elçi olarak bulunduğu Paris'te bütün meşhur ressamların atölyelerini ziyaret etmiş biri olarak böylesi küçük boyutlarda, bu kadar bir benzerliği yakalayana rastlamadığını söyledi. O anda donanmaya alınmamızı ve en uygun yerin seçilmesini emretti" (Zaharov, 1854: 27).

Böylece Zaharov töreni izler, padişahı çok yakından görme fırsatı bulur. Saltanat kayığıyla tören alanına gelen padişahı Türk usulünce selamlar; ayağa kalkar, fötrünü çıkarır, elini göğsüne ve başına götürerek padişaha selam verir. Zaharov padişahla ilk karşılaşmasını şöyle anlatıyor:

"Sultan en fazla 8 sajen kadar bir mesafeden yanımızdan geçti. O bizi fark etti ve iskeleye çıkarken kim olduğumuzu ve orada ne münasebette bulunduğumuzu sordu. Sultanın refakatinde bulunan Süleyman Paşa ona her şeyi etraflıca anlattı. Yapılan duanın ardından o (Süleyman Paşa) bana yaklaştı ve yanıma portreyi alarak Veziriazam Reşit Paşa'ya gitmemi emretti".

Böylece Zaharov'a sarayın kapıları aralanıyordu. Zaharov ertesi gün yanına iyi bir tercüman olarak Reşit Paşa'nın huzuruna çıktı. Reşit Paşa Zaharov'aher şeyden haberdar olduğunu, portreyi sultana takdim etmesini, böylesi bir sürprizin padişahın hoşuna gideceğini söyledi. Bir hafta sonra Zaharov kaldığı otele geldiğinde saraydan gelen görevlilerin kendisini aradıklarını ve ertesi gün Zaharov'un hiçbir yere ayrılmamasını tembih ettiklerini öğrendi. Heyecanından o geceyi adeta uyumadan geçirdi. Sabah olup görevliler onu almaya geldiğinde ise aşırı telaşlıydı; beraberinde götürüleceği tercümanın adresini bilmiyordu. Ancak imdadına Rum bir ahbap yetişti. Tercüman sorununu böylece halletmiş oldu. Ancak kafasında birçok soru vardı. Nereye, niçin gidiyordu. Nasıl olacaktı... Saray görevlisinin "Lütfen bizi takip edin" demesiyle yola koyuldular. İlk olarak başkuluk'un evine geldiler. Burada önceden hazırlanmış eyerli atlara binerek sahile, oradan dakayıkla veziriazamın konağına doğru devam ettiler. Ancak bu sırada veziriazam konakta değildi. Saraya gitmişti. Onlar da saraya yöneldiler. Bu sırada sarayda işlerini tamamlayarak konağına dönmekte olan veziriazamla Zaharov karşılaştı ve aralarında geçen kısa konuşmada veziri-

iazam, Zaharov'a üç gün sonra kışlık saray olan Çırağan Yalısın gitmesini ve orada padişahın mabeyin kâtibi Saffet Efendi'yi bulmasını söyledi. Sultan Abdülmecit, ailesiyle birlikte kısa bir süre önce yazlık olarak kullandığı Beylerbeyi Sarayı'ndan, kışlık ikametgahı olan Çırağan'a¹⁰ geçmiş bulunuyordu.

7-Zaharov Çırağan Sarayı'nda Abdülmecit'in Huzurunda

Zaharov veziriazam Reşit Paşa'yla yapılan bu kısa konuşmanın ardından, belirlenen günde yanına iyi bir tercüman alarak Çırağan yalısın yolunu tuttu. Orada Saffet Efendi'yi buldu. Halen tam olarak niçin çağırıldığı konusunda kendisine bir şey söylenmemişti. Sultan'ın kendisini huzura kabul edeceğini hemen o anda öğrenince heyecanlanan Zaharov, telaştan ne yapacağını şaşırıldı. Zira bu durum, yabancı bir ressam için alışılmamış bir durumdu. Zaharovsarayın kural ve kaidelerine yabancıydı. Üstelik herhangi bir resmi vazifesi bulunmadan koskoca bir cihan padişahının huzuruna çıkmak, olağanüstü bir durumdu. Padişahın huzuruna çıktığı anı, o anki duygularını ve aralarında geçen sohbeti, Zaharov şöyle anlatıyor:

"Al sana şimdi! "Bana niçin önceden söylemediniz" diye çılgık attım... Sultanın huzuruna çıkmak! Şaka olsa gerek! Hiç değilse huzura nasıl çıkacağımı, zât-ı şahânelerini nasıl selamlayacağımı öğretiniz bana... Saffet Efendi gülümseyerek, endişelenmeyin, ressamların çara (hükümdara) takdim edildikleri gibi huzura kabul edileceksiniz dedi. Merdivenleri çıktık. Muhteşem dekore edilmiş bir salona girdik. Girişin tam karşısında, ikinci odanın kapısında, oldukça sade giyimli bir adamın durduğunu fark ettim. Dikkatli bakınca gördüm ki bu kişi sultanın ta kendisi idi. Büyük oğlu Sultan Murat'la birlikte duruyordu. Saygılı bir biçimde daha yakınına vardık, adet olduğu üzere selam kabülünde hafifçe eğildik ve sultanın bize ne söyleyeceğini beklemeye başladık. O ise selamlaşma sözlerini her zaman yabancılarından duymaya alışık olduğundan meğerse söze başlamayı benden bekliyormuş. Birkaç saniye süren sessizliğin ardından meseleyi anladım ve tercümana dönerek, 'Haşmetmeâblarının ve bütün vezirlerin bana karşı gösterdiği bu ilgiye karşı şükran duygularımı nasıl ifade edeceğimi bilemiyorum.' diyerek sözlerime başladım... Tercüman sözlerimi tercüme etti. Sultan minyatür halinde üstelik giyaben yapıp verdiğim portresi için duyduğu memnuniyeti ve şükranlarını ifade etti. Yanında duran genci göstererek 'İşte bu benim büyük oğlum. Onun portresini de yapmanı arzu ederdim. Zira onun portresini henüz yapan olmadı.' diye ilave etti. Bana gösterdikleri bu lütuftan dolayı yeniden şükranlarımı ifade ettim ve bütün gücümle bana verilecek vazifeleri tam manasıyla yerine getirmeye çalışacağıma söz verdim" (Zaharov, 1854: 33-34).

Aralarında geçen bu konuşmanın ardından padişah, çarın ve tüm ailesinin sağlık ve afiyetini sorduktan sonra, resim için ne gerekiyorsa yapılması hususunda maiyetindekilere talimatlar vermiştir. Zaharov padişahın huzurundan ayrılırken bir de küçük kaza atlattır. O anı şöyle anlatıyor:

"Nihayet kabul sona erdi. Sultanı daha fazla yormamak için eğilerek selam vermeye başladım ve bu arada Saffet Efendi'ye baktım o da eğilerek selam veriyor ve bunu yaparken aynı zamanda ağır ağır geri çekiliyor. Burada kaidelerin böyle olduğunu düşünerek ben de, bizi salonun ortasına kadar geçiren Sultan'a yüzüm dönük olarak geri çekilmeye başladım. Tam orada bir kaide üzerinde büyük bir forfor vazo bulunuyormuş. O anda az kalsın bir şanssızlık yaşıyordum. Bilmediğin bir mekânda ve geri geri çekilerek, arkamda ne olduğumu bilemedim ve az daha vazoyu deviriyordum. Şansımıza tam orada durmuştuk ki, Sultan 'Ben bu vazoyu çok seviyorum. Çünkü o bana sizin devletli imparatorunuz tarafından hediye edildi.' diyerek bana vazoyu gösterdi" (Zaharov, 1854: 34-35).

⁸Sajen 2.13 metrelik uzunluk ölçü birimi.

⁹Doğrusu başkarakulluk olup emniyet ve asayiş umuminin başıdır.

¹⁰Bu saray Sultan II. Mahmut tarafından yaptırılmış olan Eski Çırağan Sarayı'dır. Abdülmecit'in kışlık olarak kullandığı bu saray sonraları onun tarafından yıktırılacak ve kendisinden sonra tahta çıkan Sultan Abdülaziz tarafından yeniden yaptırılacaktır.

Sarayda bulunuşunu, Sultan'la tanışmasını ve aralarındaki sohbeti bu şekilde anlatan Zaharov, saraydan ayrıldıktan sonra derhal resim çalışmalarına başlar. Yapılacak resmin ebatları, profili, resimde kullanılacak malzeme ve çalışma takvimi belirlenir. Ertesi gün sarayın bu iş için tahsis edilen salonunda çalışmalar başlar. Padişahın çocuklarının eğitimi için tahsis edilen o salona Saffet Efendi refakatinde giren Zaharov, salonda gördüklerini şöyle anlatıyor:

“Saffet Efendi'nin bizi götürdüğü çalışma salonunda Sultanın büyük oğlu Murat ve küçük oğlu Hamit Efendiler ile kızı Fatma Sultan vardı. Hamit Efendi ve Fatma Sultan her biri kendi hocasıyla ders halindeydi. Fakat Sultan Murat için bu saat resim seansı için belirlenmiş olduğundan onun hocaları yoktu. Fakat Sultan Murat'ın yanında olduğu gibi Hamit Efendi'nin yanında da lalalar ve cüceler vardı. Lalaların görevi, yetiştirmelerine refakat etmektir ki, (şehzadeler) o olmadan hiçbir şey yapmaya teşebbüs edemezler; ya da kendi kafalarına göre herhangi bir yere çıkamazlardı. Cüceler ise efendilerini komiklik yaparak eğlendirmekle vazifelidir. Sadece Fatma Sultan yalnızdı. Yanında ne lala, ne cüce, ne de herhangi bir kadın vardı” (Zaharov, 1854: 41-42).

Zaharov Saffet Efendi tarafından Sultan'ın çocuklarına tanıtıldı. Çalışma yapacağı salonu dikkatlice inceledi. Salon bu çalışmalar için yeterli büyüklükteydi. Salonda kırmızı çuha ile kaplı büyük bir divan vardı. Duvarda büyük bir ayna asılıydı. Perdeler Avrupa modasına uygundu. Yerde serili olan kıymetli halının üzerinde, içerisinde kitap, defter ve diğer eğitim-öğretim araçlarının muhafaza edildiği değişik desenlerde altın varakla işlenmiş sandıklar bulunuyordu. İşe başlamak için tüm hazırlıklar yapıldı. Bu cümleden olarak, Zaharov'un isteği üzerine bazı pencereler kapatıldı. Masa ve iki sandalye getirildi. Sultan Murat sandalyeye oturtuldu. Şehzade Hamit ve Fatma Sultan ile birlikte orada hazır bulunan hocalarının dikkatli ve meraklı bakışları altında Zaharov çalışmalara başladı. Çalışma ancak bir saat sürdü. Zira Zaharov daha çalışmanın başında Sultan Murat'ın hem uzun süre aynı yerde hem de alışık olmadığı Avrupalı tarzda oturmakta zorlandığını fark etmişti. Bu yüzden çalışmayı uzun tutmadı. Yapılan bu ilk çalışma henüz başlangıçtı, renkler ve resmin diğer özellikleri henüz belirsizdi. Sultan Murat ise resmin bitince nasıl olacağı konusunda sabırsızlanıyordu. Zaharov'un yanında tamamlanmış resim olup olmadığını öğrenmek istedi. O anda Zaharov'un çantasında Rusya'da iken yaptığı birkaç çalışması bulunuyordu. Onların arasından imparatorun, imparatoriçenin ve Büyük Knez Mihail Nikolayevič'in taş basma portrelerini çıkardı. Sultan Murat başta olmak üzere orada bulunan herkes büyük bir heyecanla yaklaşarak bu resimlere bakmak istedi. Sadece Fatma Sultan divanda oturmaya devam ediyordu. Zaharov o anları şöyle anlatıyor:

“Sadece Fatma Sultan yerinde kaldı. Çünkü kaideler erkek kardeşleri gibi ona serbest hareket etme izni vermiyordu. Fakat onun yüz ifadesinden güçlü bir biçimde portrelere bakma arzusunu fark ettim ve hemen o anda çantayı lalaya verdim ve tercümanıma çantayı Fatma Sultan'a göstermesini ve resimleri ona ayrıntılı bir biçimde anlatmasını söyledim. Fatma Sultan bu duruma çok memnun oldu ve bakışlarıyla bana teşekkür etti” (Zaharov, 1854: 46).

Murat ve Hamit Efendi'ler Büyük Knez'le ve Petersburg'la ilgili merak ettikleri her şeyi Zaharov'a sorarlar. Çar ailesine ait bu resimler Saffet Efendi tarafından padişaha da gösterilir. Zaharov bu ilk çalışması dolayısıyla 2-3 saat sarayda kalır. Sultanın

çocukları, rutin yaşamlarına renk kattığı, onlara yeni bir eğlence sunduğu için Zaharov'un gelişinden oldukça memnundurlar. Öyle ki, çalışma sonunda yalından ayrılan Zaharov'u gözden kayboluncaya kadar sarayın penceresinden izlemeye devam ederler.

8-Zaharov; Sultan Abdülmecit'i, Şehzadeleri ve Osmanlı Devlet Adamlarını Anlatıyor

Zaharov, şehzade Murat'ın resmini yapmak için sarayın yollarını aşındığı sırada başta padişah Abdülmecit olmak üzere, şehzadeleri, kızı Fatma Sultan'ı ve devlet erkânını yakından görme ve tanıma imkânı bulmuş, devletin ileri gelenleriyle tanışmış, sanattan, siyasete kadar çeşitli konularda zaman zaman onlarla sohbet etmiştir. Bu vesileyle onların fiziki özellikleri, giyim-kuşamları; karakterleri, tavırları ve daha başka saray gözlemlerini notlarında ayrıntılı bir biçimde anlatır. Zaharov'un notlarında anlattığına göre Abdülmecit bu sırada yaklaşık 35 yaşında bir görünüme sahiptir. Orta boyludur. Halim selim bir çehresi vardır. Gözleri mavidir. Kaşları kısadır ve yay biçimindedir. Saçları koyu kumraldır ve oldukça gürdür. Sakalları saçlarıyla aynı renkte olup, kısa ve traşlıdır. Siyah denebilecek kadar koyu kahverengi gözlere sahip olması dışında, babasına en çok benzeyen, 12 yaşındaki Şehzade Murat'tır (Zaharov, 1854:36).

Şehzade Hamit Efendi ise babasına pek benzemez. Yüz hatları düzgündür. Ciddi ve düşünceli bir görünüme sahiptir. Onun bu karakterini fark eden Zaharov, Hamit Efendi'ye 'filozof' yakıştırmalarını yapmış ve yanında bulunan tercüman ressamın bu yakıştırmalarını o anda Şehzade'ye tercüme etmiştir.

Padişahın evlatları arasında en büyüğünün Fatma Sultan olduğunu söyleyen Zaharov, onun 13 yaşında olduğunu ve fiziki gelişimini hemen hemen tamamladığını belirtir (Zaharov, 1854:44). Anlattığına göre, Fatma Sultan'ın çehresi tümüyle bir Asyalı tipinde değildi. Gözleri mavi, saçları ve kaşları kumraldı. Saçları fazla uzun değildi, örülmemiş serbest bırakılmıştı ve bu yüzden çehresinin bir kısmını kapatmıştı. Bundan dolayı Rus ressam ilk bakışta onun yüz hatlarını tam olarak görememiş, ancak dikkatlice bakınca, düzgün çehresini; hoş, zarif ve kusursuz burnunu ve dudaklarını fark etmiştir. Fatma Sultan'ın kıyafetleri boldur ancak çok uzun değildir. Elbisesi, mor renkli atlas kumaştan yapılmıştır ve elbisenin kollukları geniştir. Elbisesinin üzerinde koyu kırmızı renkli kadife ceket vardır. Ceketin göğüsleri ve kısa yarıları gümüşle işlenmiştir. İpek şalvar giymiş olan Fatma Sultan'ın ayağında ise altın ve ipek işlemeli, uçları sivri, kıymetli pabuçları vardır. Başında ipek kumaştan, kenarları altın yaldızlı kadifeyle işlenmiş kırmızı fes, fesin önünde ise kuş tüyüne benzer pırlanta toka takılıdır (Zaharov, 1854: 43).

Devlet adamlarının resmi kıyafetlerini Rusya'daki Kazakların (Kazaçi) kaftanlarına benzeten Zaharov, farklılığın sadece yaka ve göğüslerde makam ve mevkileri dikkate alınarak işlenmiş olan yaldızlı dikişler olduğunu belirtir. Devlet adamlarının fesleri aynı biçimde olup sadece ipek püsküllerin renkleri farklıdır. Sultan'ınki siyah, diğer tüm devlet adamlarınınki ise lacivert renklidir (Zaharov, 1854: 39).

Zaharov, Osmanlı ve Doğu'nun diğer hükümdarları hakkında

¹¹1876'da tahta çıkan ve 93 gün tahtta kaldıktan sonra akli dengesini yitirdiği gerekçesiyle tahttan indirilen 33. Osmanlı padişahı V. Murat.

¹²V. Murat'ın ardından 1876'da Osmanlı tahtına çıkan ve 1909'a kadar hüküm süren 34. Osmanlı padişahı II. Abdülhamit.

¹³Zaharov Murat'ın yaşı konusunda yanılmıştır. Şehzade Murat 1840 doğumlu olup bu sırada 9 yaşındadır.

Kardeşi Hamit ise iki yaş küçük olup 7 yaşındadır.

¹⁴Zaharov Fatma Sultanın yaşı konusunda da yanılmıştır. Fatma Sultan Murat'tan bir yaş büyük olup bu sırada 10 yaşındadır.

çoğu zaman Batılı oryantalist seyyahlar tarafından yapılan niteleksiz, sıradan, yaşlı, despot gibi yakıştırmaların aksine olumlu yaklaşım ortaya koyar. Ona göre Türk vezir ve Paşalarının hemen hepsi gençtir ve nezaket sahibidir. Güzel sanatlardan siyasete kadar pek çok konuda fikir sahibi olan bu paşalar içinde Rus ressamın en beğendiği üç kişiden ilki Nafia Nazırı (Amme Hizmetleri ve Ziraat Nazırı) Feth Ali Paşa'dır. Kabiliyetli ve kıvrak zekâlı Feth Ali Paşa birçok yabancı dile vakıftır. Ondan sonra Tevfik Paşa gelir. Sultanın saray ressamı olan Tevfik Paşa, Paris ve Roma'da eğitim almıştır. Üçüncü kişi de 'Gofmareşal' rutbesine sahip olan Halil Efendi'dir. Zaharov bu üç paşayla da sarayda tanışmış, bu paşaların evlerine misafir olacak kadar ahbaplık kurmuştur. Tanıştığı ilk devlet adamlarından biri olan Bahriye Nazırı Süleyman Paşa uzun boylu, yakışıklı ve iyi eğitim almış bir kişidir. Sadrazam Reşit Paşa'nın orta boylu, sempatik, yaşına göre oldukça genç görümlü, güler yüzlü ve zeki olduğunu, insanda iyi bir idareci izlenimi uyandırdığını belirten Zaharov, bu devlet adamları arasında en yakışıklısının, padişahın damadı ve aynı zamanda Serasker olan Mehmet Ali Paşa olduğunu söyler (Zaharov, 1854: 39-40).

9-Çırağan'da Siyasi Sohbetler

İstanbul'un 19. asırdaki Rus misafirlerinin; ister sıradan gezgin ister araştırmacı, bilim adamı, sanatçı olsun, hiçbirinin siyasete kayıtsız kalmadığı görülmektedir. Ruslar yabancı bir ülkede nasıl bir Rus imajı bıraktıklarına, ülkelerini nasıl onurlu bir şekilde temsil ve müdafaa ettiklerine dair Rus kamuoyuna, okuyucu kitlelerine, siyaset çevrelerine mesaj verme çabası içerisinde olmuşlardır. Bu çerçevede, Rusların kendi hükümdarlarına sadık oldukları, hem kendilerinin hem de sair milletlerin kanunlarına saygılı oldukları; şahsi çıkarları için ülkesini, milletinfeda etmedikleri vurgulanır. Türk-Rus ilişkilerinin genelde çalkantılı siyasi seyrine genel anlamda vakıf olan Rus gezginler bu ilişkilerin tasvirinde Rusya'yı aklama gayreti içerisindeydiler. Devlet ve siyaset işlerine dair çok fazla malumat verilmemekle birlikte Zaharov'un hatıralarında da siyasi yaklaşım ve değerlendirmeleri bu yöndedir.

Zaharov, resim çalışmaları için saraya geldiğinde tercümanıya birlikte bir müddet mabeyinde bekletiliyor; burada kendisine tütün, kahve, şerbet ikram ediliyor ve hazırlıklar tamamlanınca çalışacağı salona götürülüyordu. Bu esnada mutad görüşmeler için saraya gelen devlet adamları da huzura çıkmadan evvel mabeyine uğrayıp bir müddet burada vakit geçirdiklerinden Zaharovhemen hepsini tanımıştı. Burada kaldığı süre boyunca devlet adamlarıyla arasında siyasi, askerî konular da dahil olmak üzere pek çok konuda ilginç diyaloglar cereyan etti. Bir sanat adamı olduğu için bu konularla ilgili karşılaştığı soruları tuhaf karşılansa da bu sorulara cevap vermekten geri durmadı. Zaharov'un anlatım tarzına bakılırsa adeta sorgu havasındaydı. O ise onurlu ve dik bir duruş sergileyerek bir diplomat gibi ülkesini ve milletini savundu.

Rusya'ya karşı İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devletinin yakınlaşması ve Kırım Savaşı'nın öncesinde her iki tarafın genel algısını yansıtmaları bakımından bu siyasi konuşmalar dikkat çekicidir. Bu çerçevede ilk muhatap olduğu soru Rus ordu-

sunun asker sayısı ve vaziyeti, Rus donanmasının durumu oldu. *"Böyle bir soru bana tuhaf geldi. Çünkü ben bir asker değildim, sadece ressamdım. Bu yüzden doğru cevap veremezdim. Fakat, bilmiyorum demeyi de bir nevi cehalet olarak gördüm."* diyen Zaharov paşalara genel bir rakam vermeye karar verir ve Rusya'nın 1 milyon muvazzaf, 1 milyon da yedek askeri bulunduğunu; gerek Rus halkının gerekse askerin 10 yıl yetecek erzakının bulunduğunu, askerin 10 yıl yetecek barut stokuna ve 6 milyon insanı teçhiz edecek silaha, bol miktarda top ve mermiye sahip olduklarını söyler. Rus askerinin moral bakımından da iddiaların aksine iyi durumda olduğunu söyler. Türk-Rus ilişkilerinde Kafkaslar her zaman öncelikli sorunlardan biri olmuştur. Bununla ilgili olarak paşaların *"Madem Rus ordusunun vaziyeti bu kadar iyi, o halde Rusya şimdiye kadar Kafkasları neden zapt edemedi?"* sorusunu da tuhaf karşılayan Zaharov, *"Kafkaslar zaten Rusya'nın hudutları dahilinde bulunuyor. Her taraftan Rus şehir ve kaleleriyle çevrili, daha nasıl zapt edilebilir ki?"* diyerek şaşkınlığını ifade eder. Paşalar biraz sustuktan sonra Zaharov'a son olarak Kırım'da, Kazan'da ya da Astrahan'da bulunup bulunmadığını, Tatarların buralarda ne halde olduğunu, nasıl yönetildiklerini, yönetimden memnun olup olmadıklarını sorarlar. Zaharov verdiği cevapta şöyle der: *"Kazan'da ve Astrahan'da bulunmadım. Kırım'da ise bulundum diye cevap verdim. Tatarların ne halde olduğunu ve nasıl yönetildiklerini biliyorum. Onlar huzur ve barış içerisinde yaşıyorlar. İşleyebilecekleri kadar toprak sahibi olabiliyorlar. Hatta sahibi oldukları toprakları istediklerine satabiliyor ya da ipotek edebiliyorlar. Onların inanç dokunulmazlıkları var. İstedikleri kadar cami ve mescit yapabiliyorlar. Hatta bazılarında hazineden ödenek dahi tahsis ediliyor. Yağma, çatışma gibi önemli suçlara karışmış olanlar hariç - ki onlar ister Rus ister Tatar olsun merhamet edilmiyor - kendi liderleri tarafından idare ediliyorlar. Müftü ve molla sizdeki gibi bizde de aynı haklara sahip"* (Zaharov, 1854: 51-53).

Zaharov'un İstanbul'a geldiği sırada Osmanlı-Rus ilişkileri, Macar Mültecileri Problemi dolayısıyla gergin bir sürece girmiş, bu arada Macaristan'daki olaylar Eflak-Boğdan'a da sıçramıştı. Ayaklanmanın liderleri Layoş Koşut (LajosKossuth) ve YuzefBema (JozefZachariasBem-Amurat Paşa) ile yapılan müzakereler dolayısıyla Rus elçisi Osmanlı ile ilişkileri kesmiş bulunuyordu. Çırağan'daki konuşmalar siyasi muhtevalı olunca Zaharov da bu meseleyle ilgili görüşlerini paşalara ifade etmekten geri durmadı. Türk-Rus ilişkilerinin gerginleşmesinin sorumlusunun Rusya olmadığını, üstü kapalı bir biçimde de olsa tüm bunlara Batılı devletler ve onların İstanbul'daki misyonlarının sebep olduğunu, Rusya'nın Türkiye üzerine gizli hesapları olmadığını, bu şer! odaklarının ilişkileri bozmak için güya "Rusya Türkiye'yi işgal edecekmiş ve Müslümanları Hıristiyanlaştıracakmış." gibi absürt propagandalar yaydıklarını söyleyerek, ilişkileri düzeltmenin tek yolunun bunların tümünü Türkiye'den kovmaktan geçtiğini söylemiştir (Zaharov, 1854: 53-54).

Tabi bu konuşmaların ne şekilde cereyan ettiği, tam olarak nelerin konuşulduğu bilinmez; ancak Rusya'yı, Rus ordusunu, yabancı bir memlekette, üstelik ilişkilerin her an bozulabileceği bir ülkede nasıl savunduğu hakkında kendi okuyucu kitlesine mesaj vermek istediği âşikârdır. Bu mesajlar sadece Osmanlı devlet adamları karşısındaki duruşu ile sınırlı kalmaz, Batılı

¹⁵Macarlar Avusturya'ya karşı Layoş Koşut ve YuzefBema liderliğinde ayaklanınca Avusturya Rusya'dan destek istemiş, Rus ordusu da Macarlar üzerine yürüyünce Macarlar Osmanlı devletine sığınmıştı. Bir süre sonra olaylar Eflak-Boğdan'a da sıçrar. Ayaklanmaların oluşturduğu geçici hükümet Rusya egemenliğinden çok Osmanlıya bağlı kalmak istediğinden, Osmanlı devleti ayaklananlarla anlaşma eğilimi gösterir. Bu durum Osmanlı-Rus ilişkilerinin gerginleşmesine yol açar. Rusya Eflak-Boğdan'ın kuzey tarafını, Osmanlı orduları da ülkenin güneyini ele geçirir. Sonrasında yapılan Petersburg Konvansiyonu ile Eflak-Boğdan anlaşmazlığı iki devlet arasında sorun olmaktan çıkar. Bkz., Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi V, TTK, Ankara 1983, s.213-217.

devlet temsilcilerine yönelik tavırlarıyla da aynı mesajlar verilir.

İngiliz aleyhinde okuyucu kitlesine mesaj verdiği başka bir olay da İngiliz elçiliği tercümanının kendisini ziyareti dolayısıyla anlatılmaktadır. Olay şöyle cereyan eder: Galata'da kaldığı otel dairesinde bir sabah çalışırken ahbabı Konstaki ile birlikte güzel giyimli bir beyefendi kendisini ziyarete gelir. Güzel giyimli bu kişi İngiliz elçiliği tercümanıdır. Zaharov'la tanışmak ve onun yaptığı resimleri görmek ister. Zaharov onun bu arzusunu geri çevirmez. Tercüman resimleri hayranlıkla izler ve övgü dolu sözlerinin ardından özellikle sultan çocuklarının ve bilhassa şimdiye kadar kimsenin görmediği Fatma Sultan'ın portrelerini İngiliz elçisi Lord Redklif (Stratford De Redcliffe/Stratford Canning)'e göstermek üzere yanına almak istediğini, bunun mümkün olup olmayacağını sorar. Zaharov, "Yabancı birilerinin eline sultan çocuklarının portrelerini vermeyi nezaketsizlik sayarım." diyerek bu isteği geri çevirir ve "Şayet elçiniz benim çalışmalarımı görmeyi çok arzu ediyorsa buraya gelmesinde bir sakınca yok." diye ilave eder. Bu çıkışın ardından tercüman Zaharov'un kendisini yanlış anladığını, bu değerli çalışmaların hak ettiği yerde sergilenmesi gerektiğini, bunun yerinin Londra'da kraliyet ailesi olduğunu, Lord Redklif'in tavassutuyla bunun sağlanabileceğini söylemek istediğini belirtir. Zaharov, "Bu desteğiniz için teşekkür ederim. Ben bir Rus'um ve Rus gibi düşünüyorum... Herkes kendi yoluna..." diyerek İngiliz tercümanın teklifini reddettiği gibi onu kovmaktan da beter eder (Zaharov, 1854: 55-57).

Bu tepki aslında tercümanın şahsında İngiltere elçisine sergilenen bir tavidir. Zira İngiltere'nin en kurnaz diplomatlarından biri olarak bilinen İngiliz elçisi Redklif, Rusya'da sevilmeyen biriydi. Redklif diplomatlığa atıldığında Petersburg'a tayin edilmiş, Çar Nikola her nedense itimatnamesini reddetmiş ve o zamandan beri Redklif Rusya'ya karşı tavır almıştı. Zaharov elçiye karşı bu tutumu ile İngilizler tarafından gelen cazip teklifleri geri çevirerek Rusya'ya sadakatini ispatladığı gibi, Rusya'da sevilmeyen İngiliz elçisine koyduğu tavır Rus okuyucusuna aktarmış oluyordu.

10-Büyük Mezarlık (Bolşoy Kamp)

İstanbul'a gelen gezgin seyyahların uğradığı mekânlardan biri şüphesiz kabristanlardır. Kabristanlar gezme, görme, eğlenme, bedeni ve ruhu dinlendirme mekânları olarak İstanbul halkının en gözde yerleri arasındadır. Bu bakımdan ister Müslüman ister gayrimüslim olsun halk, belirli günlerde koyu servilerle kaplı, tertemiz havasıyla insanlara büyük haz ve tefekkür imkânı veren mezarlıklara akın eder. Ölülerle dirilerin buluştuğu kabristanlar gündelik yaşamla iç içe olduğundan İstanbul'daki yabancı temsilcilerin ve turistlerin de mutlaka uğradığı, buralarda gözlemlerde bulunduğu, hafızalarında derin izler bıraktığı yerler arasındadır. Yabancılar için başka bir toplumun sosyal hayatının, yaşam ve ölüm algısının en iyi gözlemlenebildiği yerlerdendir. Zaharov'un İstanbul'da bulunduğu sırada sık sık uğradığı mezarlıklardan birisi Büyük Mezarlık ya da Avrupalıların Grand champs des morts diye adlandırdığı Rum, Ermeni, Frenk, Türk mezarlıklarıdır (Kömürçüyan, 1988: 38, 242-244). Tophane'ye inen vadinin üzerinde yer alan bu devasa mezarlık, birçok yabancı gezginin anılarında zikredilir. 19. yüzyılın ortalarında Türkiye'de uzun süre kalan ve Osmanlı'nın sosyal ve gündelik hayatına dair kıymetli gözlemleri bulunan Ubucini'ye göre bu mezarlık adeta bir parkı andırır ve sosyetenin güzel havalarda buluşma yeridir. Gezilen, sohbet edilen, sigara ve kahve

içilen, dondurma yenen bir mekândır. Boğazın ve İstanbul'un en muhteşem seyirlik yerlerindedir (Ubucini, 1977: 87-88). Zaharov bu mezarlıktan Büyük Mezarlık manasında Rusça Bolşoy Kamp diye bahseder ve özellikle Pazar günleri mutlaka bu mezarlığa gider. Zira o gün her zamankinden daha canlıdır. Kabristan gezilerine katılan özellikle gayrimüslim hanımlara, kıyafetlerine, tavırlarına dair gözlemlerini Zaharov şöyle anlatır: "Mezarlık düz bir alana yerleşmişti. Yol bir taraftan Büyükdere istikametine uzanıyor, diğer taraftan Boğaz sahiline iniyordu. Yol üzerindeki yüksek ve olağanüstü harika mevkilerde kahvehaneler bulunuyordu. Oradan Avrupa sahilinin bir kısmı, Asya sahillerinin tamamı, Sultan sarayları Çırağan ve Beylerbeyi sarayları görünüyordu. Boğaz'da demirlemiş savaş ve ticaret gemileri, vapurlar, ileri beri seyreden kayıklar vardır. Kahvehanelerin altında harika bahçeler, içerisinde çeşitli ölçü ve biçimlerde mezar taşlarının yer aldığı orman gibi koyu servi koruluğu bulunuyor. Altın yıldızla nakışlı bu anıtlar en kaliteli beyaz mermerden yapılmış ve ağaçların arasında sanki gölge gibi bir görünüşte kayboluyor" (Zaharov, 1854: 57).

"Pazar günleri kabristanlıkta geziler düzenleniyor. Bu gezilere Avrupalı kesimin en seçkinleri katılıyor. Orada endamlı, güzel, fantastik, sadece kadınlara özel bir cazibe katan oldukça şık kıyafetli güzel Ermeni ve Rum kızlarıyla karşılaşmak hiç de zor değil. Ermeni ve Türk hanımların kıyafetleri hemen hemen birbirinin aynı. Sadece Ermeni hanımları Türk hanımları gibi yüzlerinin tamamını değil bir kısmını örtüyorlar ve bir de sarı öksesiz ayakkabılar yerine Avrupalı moda uyan, geniş ancak çok uzun olmayan üst kıyafetlerine yakışan ve küçük kibar ayaklarına hayranlıkla bakma imkânı veren botlar giyiyorlar. Yüzleri örtüyle yarı kapalı olan bu kadınlar çok düzgin ve hatta çekici. Gerek erkekleri olsun gerekse hanımları olsun Ermeni halkı çok güzel. Zengin ve genç Ermeniler daha büyük bir şıklık içerisindedir. Onlar tam olarak Avrupalı tarzda kıyafetler giyiyorlar. Son stil dikilen redingotlar, subyeli pantolonlar ve vazgeçilmez rügan ayakkabılar. Başlarında ise küçük kırmızı fes bulunuyor. Rum ve Ermeni kostümlerinin dışında bu gezilerde tüm Avrupalı milletlerin kıyafetleriyle, şapkalar, paltolar, burnuslar ve fraklarla karşılaşmak mümkün. Yine orada son moda arabalar görmek mümkün. Öyle arabalar ki İstanbul'un diğer kısımlarında hiçbir zaman karşılaşamazsınız. Çünkü bu şehirde yükseklerle kurulmuş olan sokaklar dar ve eğri büğrü. Büyük Mezarlık'ta gezi eğlencesi, yaz vakitlerinde İstanbul'un tüm Avrupalı sakinleri için denilebilir ki biricik mekândır. Fakat ne canlılığı ne de eğlencesi yönüyle hiçbir özelliği yoktur. Bu gezilerde müzik ve diğer eğlence faaliyetleri yapılmaz. Halk kâh o tarafa kâh bu tarafa yürüyüş yapar. Kimileri kahvehanelerde taburelere oturup sigara ve çubuk içer kimileri kahve içer kimileri ise İstanbul'un güzel kızlarını ve gelinlerini süzer" (Zaharov, 1854: 62-63).

Kahvehanelerin yakınında bulunan Topçu Kışlası'nı ve her gün güneş batımında orada yapılan töreni izlemeye giden Zaharov, kahvehanede kahvesini yudumlarken hem töreni seyrederek hem de güneşin batışını izler ve bundan öylesine keyif alır ki kendisini adeta fantastik bir dünyada hisseder.

"Topçu Kışlası'nın karşısında, yolun öte tarafında etrafı duvarlarla çevrili bir tören alanı bulunuyor. Topçu uzmanları burada bir kez bile göremedim. Sebebi belki de Türk askerlerinin top eğitimiyle çok az uğraşmalarıdır. Her gün güneş batımında burada akşam duası yapılıyor. İlk önce bütün askerler kışladan çıkarak tören alanına geliyorlar. Üzerlerinde mavi renkli, iliksiz ve kolsuz kaputlar bulunuyor. Üç ya da dört sıra halinde diziliyorlar. Davul sesiyle birlikte törene start veriliyor ve milli marş bandosu çalmaya başlıyor. Bandodan sonra birkaç kişi dua okuyor, duanın son sözü bütün saflar tarafından tekrar ediliyor. Daha sonra 'padişahım çok yaşa' nidalarının ardından askerler kışlalarına dönüyorlar. Ben hemen hemen her akşam töreni seyretmek ve hayranlıkla güneşin batışını izlemek için oraya giderim. Kahvehanedeki tabureye oturup kendime kahve söyler ve iki saat boyunca karanlık tam çökene kadar güneşin ağır ağır tepelerin ardından batışını, aydınlığın nasıl yavaş yavaş kaybolduğunu seyredirim ve bütün tabiat derin bir rüyaya dalar. O hazzı tasvir etmem mümkün değil." (Zaharov, 1854: 58).

11-Galata'da Kiralık Katiller ve Avukat Loski Cinayeti

İstanbul'da asayiş ve güvenlikle ilgili bazı anılarını anlatan Zaharov, şehrin pek de tekin olmadığına işaret eder. Bu noktada İstanbul'a gelecek gezginler için bazı uyarılarda bulunur: Tenha yerlerde dolaşılmaması, akşamları belirli bir saatten sonra fenersiz dışarı çıkılmaması gibi... Aksi takdirde kişinin makam ve mevki ne olursa olsun karakolda sabahlamak zorunda kalacağını söyler. Zaharov mezarlık gezilerinde kiralık katillerle karşılaşması gibi yaşadığı bazı korku dolu maceralarını da okuyucusuyla şöyle paylaşır.

"Böyle akşamların birinde ticaret şirketinde çalışan bir dostumla tören alanına gittim. Töreni izledikten sonra Büyük Mezarlık yanından geçerek şehir dışına giden yol boyunca yürüyorduk. Sohbet ederek yürürken oldukça uzağa gitmiş olduğumuzu fark edemedik. Vakit oldukça ilerlemiş, saat yaklaşık 10 olmuştu. Bu arada İstanbul'da saat 9'lardan sonra çok istisnai durumlar dışında sokaklarda gezmek yasaklanıyor. O durumda da mutlaka fener bulundurulmalı. Aksi takdirde makam ve mevki ne olursa olsun, ya da dışarı çıkma sebebin ne kadar önemli olursa olsun fark etmiyor, doğrudan karakola çekiyorlar. Bu durumu ilk hatırlayan dostum oldu ve biz herhangi bir tütün dükkânından -İstanbul'da kağıttan yapılmış fenerler kullanıyorlar ve bu fenerler 3 gümüş Kopek'e satılıyor- fener almak için derhal geri döndük. Henüz köşeyi dönmemiştik ki, harap haldeki bir evin duvarlarının ardından bir ışık görüldü ve ardından elinde fenerli Türk kıyafetli, büyük av bıçağına benzer uzun hançerleri bulunan üç kişi çıkıverdi. Kim oldukları belirsiz bu kişilerden birisi doğrudan bize yaklaştı ve feneri, boyu benimkinden kısa olan dostumun yüzüne tuttu. Türkçe ve Rumcaya iyi derecede vakıf olan dostum, moralini kaybetmedi ve gelen kişi ile eski bir dostuymuş gibi konuşmaya başladı. Kendisini bir yerde görmüş olduğunu ancak nerede gördüğünü hatırlamadığını söyledi. Yabancı adam dostumun yüzüne dikkatlice baktıktan sonra karşılık verdi. Diğer ikisi bu sırada büyük bir dikkatle kıpırdamadan az ötede beklediler. Sonunda feneri tutan adam uzaklaştı ve biz eve döndük. Kıymetli dostum bana 'bunların kim olduğunu biliyor musun?' diye sordu. Ben 'belli ki senin tanışların' diye cevap verdim. 'Nerden benim tanışlarım. Ben onları hiç tanımıyorum. Kıyafet ve silahlarından anladım ki bunlar kiralık katil' dedi ve 'iyi ki bizi aradıkları kişiye benzetmediler, aksi takdirde durumumuz vahimdi' diye ekledi" (Zaharov, 1854: 58-59).

Bu olay üzerine Zaharov ve dostu, kışla istikametine doğru hızla yürümeye başladılar. Bu arada arkalarında elinde feneri ile başka bir şahıs belirir. Adımlarını sıklaştırırlar. Ancak kışla yakınına geldiklerinde onun bir eşkiya olmadığı hatta yanındaki dostunun bir ahbabı olduğu anlaşılınca onun fenerinin ışığı altında yollarına devam ederek geceyi karakolda geçirmekten kurtulurlar. Bütün bu yaşadıkları ve duydukları Zaharov'a bir şaka gibi gelmiş ve dostunun anlattığı "kiralık katil" olayına da pek inanmamıştır. Ancak bu olaydan birkaç gün sonra Pera'dan Galata'ya giderken, dar ve تنها bir sokakta, gündüz saat 12'de, gözlerinin önünde işlenen bir cinayet bu düşüncesini değiştirmesine yol açar ve bu olaydan sonra İstanbul'da daha dikkatli olmaya özen gösterir. Cinayeti anılarında anlatırken Türkiye'de işlenen suçların ceza müeyyidelerine de temas eder: *"Karşımda 20 sajen (1 sajen 2.13m) uzaklıkta Avrupai kıyafetli bir adam yukarı doğru çıkıyordu. Sokağı kesen köşeye gelmişti ki beklenmedik bir anda köşeden bir adam peyda oldu. Hançeri onun boğruüne sapladı ve hemen o anda yok oldu. Yaralı adam zor bela çılgın atabildi ve yere devrildi. Kısa süre sonra polisler geldiğinde yaralı zar zor nefes alabiliyordu. Ertesi günü sabaha doğru zavallı adam hayata veda etti. Ölen kişi meşhur avukat Loski idi. Onun ölümü hakkında sonradan çeşitli Avrupa gazetelerinde haberler çıktı. Bu arada suçlu yakalandı ve cezalandırıldı. Türkiye'de adam öldürme ile ilgili yargılama süreci oldukça kısa. Şöyle ki suçlu derdest bir şekilde olay yerine getiriliyor ve o anda infaz ediliyor. Suçlunun cesedi infaz edildiği yerde bir süre bekletiliyor ve daha sonra ceset alınarak toprağa gömülüyor. Gündüz*

ortasında gözlerimin önünde gerçekleştirilen bu kötü olayın ardından İstanbul'un ücra sokaklarında gece değil gündüz bile yürümeyi bıraktım" (Zaharov, 1854: 61).

12-İstanbul'da İlk Resim Sergisi

Batılılaşmanın ağır aksak da olsa hemen her alanda etkisini gösterdiği bu dönemde resim sanatı padişahlar tarafından teşvik edilmiş ve himaye altına alınmıştır. Böyle bir dönemde İstanbul'da bulunan Zaharov, resim alanında ilklere imza atmıştır. İlk defa bir resim sergisi açılması ve Osmanlı Hanedanı'ndan bir hanımın ilk defa resminin yapılıp sergilenmesinde Zaharov'un imzası bulunur.

Bir Rus ressamın, bir süredir padişahın sarayında çocuklarının portrelerini yapması İstanbul'da yerli yabancı sanat ve siyaset çevrelerinde konuşulan konulardan biri olur. Bu portreleri görmek isteyenlerin sayısı çoğalınca Zaharov, bir sergi açmaya karar verir. Böylece Rusya sefiri vasıtasıyla sefarethanede herkese açık bir sergi düzenlenir. Ressamın İstanbul'da yaptığı resimlerle birlikte Şehzade Murat, Şehzade Hamit ve Fatma Sultan'ın resimleri de burada sergilenir. İlk defa Osmanlı hanedanından bir hanımın portresi olması bakımından Fatma Sultan'ın portresi bunlar arasında en ilgi çekici olanıdır. Avrupa basınında geniş yankı uyandıran bu sergiden Osmanlı çevrelerinin de memnun kaldığı anlaşılmaktadır. Sergi kapandıktan sonra Zaharov portreleri saraya götürmüştür. Ancak padişah bu sırada rahatsız olduğundan onunla görüşmemiştir. Saffet Efendi Zaharov'apadişahın portreleri beğendiğini, teşekkür etmek üzere kendisini görevlendirdiğini söyleyerek emekleri için Abdülmecit tarafından takdir edilen 25 bin kuruşu Zaharov'a takdim etmiştir. Tercümanların her ikisine de 1000'er Ruble verilmiştir. Zaharov, Saffet Paşa'yla vedalaşarak saraydan ayrılmıştır (İbrahimzadev.d., 2005: 73).

Yaklaşık 4,5 ay İstanbul'da bulunan Zaharov, 24 Aralık 1849'da bir Fransız gemisiyle İstanbul'dan ayrılmıştır. Sire adasında bir müddet karantinada kaldıktan sonra seyahatine Yunanistan istikametinde devam etmiştir. Pire'de, Atina'da ve gezdiği diğer yerlerde resimler yapmış; buralara dair gözlemlerini ve anılarını ülkesine döndükten sonra hatıralarında yayınlamıştır.

SONUÇ

Zaharov'un İstanbul'a dair dikkate değer intibaları Büyükdere hakkında verdiği bilgilerle başlar. Büyükdere vadisi ve meşhur Büyükdere Çınarı'na dair anlattıkları daha önce birçok seyyahın anlattıklarıyla benzerlik gösterse de verdiği ilginç detaylar dikkat çekicidir. İstanbul'un yerli Rumlarının ve levantenlerin yaşantısından sunduğu kesitler, evler, malikâne, bilhassa dekorasyonlar, âdet ve geleneklere dair gözlem ve yorumları, o dönem Osmanlı toplumunun gayrimüslimlerinin hayatını yansıması bakımından önemlidir. Zaharov'un gözlemlerinde Galata ve Pera, İstanbul'un bambaşka bir mekânıdır. Burası elçilik ve ticaret binaları, otelleri, sokakları, mağazaları, kahvehaneleri, eğlence hayatı ile ne bir İslam muhiti ne de tam manasıyla bir Avrupai muhittir. Pera'nın eğlence dünyası içerisinde Zaharov'un zaman zaman ziyaret ettiği sirke, sirkin izleyicilerine, cambazlara dair verdiği bilgiler oldukça enteresandır.

Zaharov'u diğer Rus seyyahlarından farklı kılan hiç şüphesiz onun bir resim sanatçısı oluşu ve Osmanlı sarayında yaptığı resim çalışmalarıdır. Bu vesileyle Padişah Abdülmecit'i,

şehzade ve sultanları, dönemin devlet adamlarını yakından tanımış olmasından dolayı, onlara dair verdiği bilgiler, gözlem ve değerlendirmeleri onun hatıralarının en önemli ve orijinal kısımlarını teşkil eder. Padişahla tanışması, huzura kabul edilişi, teşrifata dair verdiği bilgiler, padişahla aralarında geçen diyaloglar oldukça ilginçtir. Zaharov'un Eski Çırağan Sarayı'na, Şehzade Murat ve Hamit Efendiler ile Fatma Sultan'a dair verdiği bilgiler, onların şahsiyetleri, fiziki özellikleri, giyim kuşamları, eğitimleri, tavırları, bir ressam gözüyle ayrıntılı biçimde gözler önüne serilmiştir.

Dönemin Osmanlı devlet adamlarını yakından tanıma fırsatı bulmuş olan Zaharov hatıralarında onlardan bahsederken isimlerini, vazifelerini, maharetlerini, fiziki ve şahsi özelliklerini belirtir. Sanat ve siyasete dair onlarla yaptığı sohbet ve diyaloglar, dönemin devlet adamlarının Rusya algısını ortaya koyması bakımından önemlidir. Bu çerçevede Osmanlı devlet adamlarının Kafkaslara, Kırım, Kazan, Astrahan ülkelerine; buralarda yaşayan Müslüman Türk kavimlerinin siyasi, dinî, içtimai vaziyetlerine dikkat çekmeleri oldukça anlamlıdır. Zaharov'un Türk-Rus siyasi ilişkilerine dair vermek istediği mesaj Rusya'nın Osmanlı devletine karşı herhangi bir düşmanca tutum ve davranışının olmadığı, meydana gelmiş olan anlaşmazlıkların Avrupa devletlerinden ve onların İstanbul'daki temsilcilerinin hile ve entrikalarından kaynaklandığı yönündedir.

Ruslar kendilerini Batı-Hıristiyan kültür ve medeniyetinin bir parçası saydıklarından Batılı seyyah ve gezginlerin anlatımlarında görülen oryantalist yaklaşım, Asyalı-Avrupalı vurgusu çok güçlü olmamakla birlikte Zaharov'un anlatımında da göze çarpar. Zaharov zaman zaman Osmanlıdaki modernleşme ve Batılılaşma olgusuna göndermeler yapar, askeri ve sosyal reformların etkilerine dikkat çeker. Türklerin bunu başarmakta zorlandığını vurgular. Örneğin ona göre sahilde göze çarpan askerlerin kıyafetleri, silahları, Avrupalı tarzdadır; ancak Avrupa usulü askeri eğitimden yoksundurlar. Zaharov Şehzade Murat'ın resmini yaparken onu Avrupalı bir sandalyeye oturtur ancak Şehzade'nin bir süre sonra alışık olmadığı bu oturma biçiminden sıkıldığını, bunda zorlandığını gözlemler ve çalışmayı bırakmak zorunda kalır. Osmanlı gayrimüslimleri Batılılaşma ve modernleşme konusunda daha başarılı görülür. Rum ve Ermeniler Avrupalı modayı takip ederler. Ermeni hanımlar kıyafetleriyle, şıklıklarıyla, endam ve güzellikleriyle cezbedici bulunur. Gayrimüslimler Avrupa modasını takip ederek redingotlar, şapkalar, subyeli pantolonlar, fraklar ve rügan ayakkabılar giyerler. Levantenlerin ihtişamı yarı Avrupalı yarı Asyalı görülür. Ev sahibinin Avrupalı eğitim aldığı, hizmetçinin dahi Avrupalı tarzda giyindiği vurgulanır. Bunun dışında Zaharov'un Batılı gezginlerin birçoğu gibi Türkiye'ye, Türklere ya da Doğu'ya karşı önyargılı olmayıp, gördüklerini olduğu gibi anlatma çabasında olduğu söylenebilir. Netice olarak Zaharov'un İstanbul'a ve Osmanlıya dair izlenimleri olumlu olup Rus kamuoyunda Türkiye'ye karşı müspet algı oluşturmuştur. Onun seyahat notları Rusyalı bir sanatçı bakışıyla 19. asır Türkiye'sine perde aralamaktadır.

KAYNAKÇA

- Başbuğ, F. (2007). "Düşler Ressamı Ayvazovski ve Üsküdar", Üsküdar Sempozyumu V, c.II, İstanbul.
- Berezin, İ. (1854). Poseşenie Tsaregradskih Dostoprimeçatelnosteyvo Vremya Prebivaniya v Konstantinopole Ego İmperatorskago Vişoçestva Vel

ikago Knyazyza Konstantina Nikolayeviça v 1845 godu, Sanktpeterburg. Dethier, P.A. (1993). Boğaziçi ve İstanbul, Ümit Öztürk (Çev.). İstanbul: Eren.

Eremya Çelebi, K. (1988). İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul, Hrand D. Andreasyan-Kevork Pamukciyan (Haz.). İstanbul.

İbrahimzade, K. Natalya, G. Ve Orhan, U. (2005). "Sultan Abdülmecit ve Rus Ressam İvan Zaharov", Sanat Tarihi Defterleri, İstanbul.

Jeltyakov, A.D. (2004). "50 Yıllık Sürede (1917-1967), Leningrad'da Türkiye'nin Tarih, Kültür ve Ekonomisinin Araştırılması", İbrahim Şahin (Çev.) Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, No 11-II.

Karal, E. Z. (1983). Osmanlı Tarihi V, Ankara: T.T.K.

Koçu, R. E. (1963). İstanbul Ansiklopedisi, c.6, İstanbul.

Moltke, H. V. (1969). Türkiye Mektupları, İstanbul: Remzi.

Sibgatullina, E. (5-10 Ekim 2009). "XIX.-XX. Yüzyıl Başında Rusya'da Basılmış İstanbul'u Tanıtıcı Kitaplar", 7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri-I İstanbul Tarihi: Medeniyetlerin Buluşma Noktası Olarak İstanbul, Ankara: T.T.K.

Stolpyanskiy, P. (1916). "Zaharov İvan Dmitriyeviç", Russkiy Biograficheskiy Slovar, (Haz.). Jabokritski-Yzalovski, Petrograd.

Ubucini, F.H.A. (1977). 1855'de Türkiye, Ayda Düz (Çev.). I.cilt, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.

Zaharov, İ. (1854). Puteviya Zapiski Russkago Hudojnika İ. Zaharova, Sobranniya Vo Vremya Puteşestviya Po Rossii, Turzii, Gretzii, İtalii i Germanii, Sanktpeterburg.

Ek/1 - Fatma Sultan

ФАТМА СULTАН.